Rahul's ✔
Topper's Voice

AS PER CBCS SYLLABUS

LATEST EDITION 2022

B.A., B.Com., B.B.A, B.Sc. & B.S.W

(All Universities in Telangana)

SANSKRIT

II Year III Sem

- **Study Manual**
- **Solved Model Papers**
- **Solved Previous Question Paper**

- by -
Dr. Gitanjali Nayak
M.A (San), M.A (Eng), Ph.D

Price ` .89-00

Rahul Publications™
Hyderabad. Ph : 66550071, 9391018098

All disputes are subjects to Hyderabad Jurisdiction only

B.A., B.Com., B.B.A, B.Sc. & B.S.W

(All Universities in Telangana)

SANSKRIT

II Year III Sem

Inspite of many efforts taken to present this book without errors, some errors might have crept in. Therefore we do not take any legal responsibility for such errors and omissions. However, if they are brought to our notice, they will be corrected in the next edition.

© *No part of this publications should be reporduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording and/or otherwise without the prior written permission of the publisher*

Price ` 89-00

Sole Distributors : ☎ : **66550071, Cell : 9391018098**

VASU BOOK CENTRE

Shop No. 2, Beside Gokul Chat, Koti, Hyderabad.

Maternity Hospital Opp. Lane, Narayan Naik Complex, Koti, Hyderabad.
Near Andhra Bank, Subway, Sultan Bazar, Koti, Hyderabad -195.

विषयानुक्रमणिका

SEMESTER - III

Unit - I

1.	प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः (अभिज्ञानशाकुन्तले सप्तमोऽङ्कः)	**महाकविः कालिदासः**
2.	नवरत्नानि	**आचार्यरामुलु**

Unit - II

1.	शुद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम् (कादम्बरीतः)	**बाण महाकविः**
2.	रामदासः (आन्ध्रकाव्यकथाः)	**सन्निधानं सूर्यनारायणशास्त्री**

Unit - III

1.	हलन्तशब्दरूपाणि
2.	संस्कृतसभ्भाषणाभ्यासः

Rahul Publications

CONTENTS

Q.No. 1	श्लोकस्य भाषान्तरीकरणम्	4 - 11
Q.No. 2	ससन्दर्भं व्याख्यात ।	12 - 17
Q.No. 3	शब्दः ।	18 - 18
Q.No. 4	ससन्दर्भं व्याख्यात ।	19 - 23
Q.No. 5	एकस्य कवेः परिचयः ।	24 - 24
Q.No. 6	शब्दः ।	25 - 25
Q.No. 7	द्वयोः श्लोकयोः प्रतिपदार्थं तात्पर्यञ्च लिखता ।	25 - 48
Q.No. 8	निबन्ध प्रश्नाः ।	49 - 58
Q.No. 9	निबन्ध प्रश्नाः ।	59 - 64
Q.No. 10	हलन्तशब्दरूपाणि	65 - 69
	संस्कृतसम्भाषणाभ्यासः	70 - 74

प्रश्ना पेपर

July - 2021	75 - 76

नमूना पेपर

नमूना पेपर - I	77 - 78
नमूना पेपर - II	79 - 80
नमूना पेपर - III	81 - 82

Rahul Publications

THIRD SEMESTER

According to New Syllabus

PART – A (4 × 5 = 20)

Answer any FOUR Questions. All questions carry equal marks.

1. Translation / अनुवादः of one श्लोकः (One श्लोकः should be given here from नवरत्नानि).
2. Annotation / सन्दर्भवाक्यम् (only one). (One सन्दर्भवाक्यम् should be given here from शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम्).
3. Writing of लिंगविभक्तिवचनानि of five words (Five words should be given from हलन्तशब्दरूपाणि) ।
4. Annotation / सन्दर्भवाक्यम् (only one). (One sandarbhavakam should be given here from प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः).
5. A short Essay question. (A short Essay question should be given here from रामदासः).
6. Writing of लिंगविभक्तिवचनानि of five words. (Five words should be given from हलन्तशब्दरूपाणि).

PART – B (4 × 15 = 60)

7. Explain any two of the following श्लोकाः with word to word meaning (Four श्लोकाः should be given here from प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः)
8. Write an essay on any one of the following (Two essay type questions one from each lesson of Unit-I are to be given here).
9. Write an essay on any one of the following (Two essay type questions one from each lesson of Unit-II are to be given here).
10. Decline fully any two of the following (Four declensions should be given here from the हलन्तशब्दरूपाणि).

Rahul Publications

Q1. श्लोकस्य भाषान्तरीकरणम्

नवरत्नानि

1. **धन्वन्तरिःक्षपणकामरसिंहशङ्कु**
वेतालभट्टघटकर्परकालिदासाः ।
ख्यातो वराहमिहिरः नृपतेः सभायां
रत्नानि वै वररुचिर्नव विक्रमस्य ॥

ధన్వంతరి: క్షపణకామరసింహశంకు
వేతాలభట్టఘటకర్పర కాళిదాసా: ।
ఖ్యాతో వరాహమిహిర: నృపతే: సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచిర్నవ విక్రమస్య ॥

Dhanwantarihi Kshapanakaa marasimha Samku
Vethala bhata ghatakarpara kalidasaah
Khyatho Varahamihiraha nrupathe Sabhaayaam
Ratanaani Vai Vararuchirnava Vikramasya

Rahul Publications

परिचयः ప్రస్తుత శ్లోకం ''नवरत्नानि'' అనెది పాఠ్యభాగంలోనిది. ఈ పాఠం ''आचार्य रामुलुमहोदयः'' రచించినటువంటి లఘునాటిక. దీనియందు విక్రమాదిత్యుని ఆస్థాన కవి పండితుల యొక్క కవితాచాతుర్యం మరియు వారి పాండిత్యం విరాజిల్లెను.

भावः ధన్వంతరి, క్షపణకుడు, అమరసింహుడు, శ్రీ శంకు, వేతాల భట్ట, ఘటకర్పర, కాళిదాస, వరరుచి మొ ॥న కవులు నవరత్న ములుగా ప్రసిద్ధిగాంచిన వారు విక్రమాదిత్యుని సభా మందిరమునందు ప్రవేశించుచున్నారు.

(OR)

परिचयः The present sloka is taken from the lesson ''नवरत्नानि'' this playlet is written by ''आचार्य रामुलुमहोदयः''. This lesson describes the poetic skills and scholarsity of the nine poets in the court of Vikramaditya.

भावः Dhanwantari, Kshapana, Amara Simha, Sri Sanku, Vetala Bhatta, Ghata Karpara, Kalidasa, Varaha Mihira, Vara ruchi named nine poets who are famous as nine goems are moving into vikramaditya king's court.

2. **कविपण्डितसमागमेच्छुकः सहसा समुपैति विक्रमः।**
अरुणस्तिमिरारिरुत्थितः किरणैस्सङ्गत एति भासुरः ॥

కవిపండిత సమాగమేచ్ఛుక: సహసా సముపైతి విక్రమహ ।
అరుణస్తిమిరారి రుత్థిత: కిరణైస్సంగత ఏతి భాసురః ॥

Kavipanditha Samaagamechhukaha Sahasaa Samupaithi Vikramaha
Arunasthimiraariruddhithaha Kiranaissamgata yethi bhasuraha||

परिचयः Refer first one

भावः సూర్యుడు చీకట్లను జయించు తన కిరణములతో ప్రకాశించు చుచున్నట్లు, విక్రమాదిత్యుడు కవి. పండితుల సమాగమము నకై వచ్చుచున్నాడు.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Liketherising sun who comes with the great rays by defeating the darkness; the king vikramaditya entering his court to see the poets and pandits.

3. **शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनं त्रिदोषहीना तनुराद्यवासना ।**
घुतादिशून्यं पुनरुत्तमाशनं प्रयाति गृध्नः सहसा यमालयम् ॥

శరీరమాద్యం ఖలు ధర్మసాధనం త్రిదోషహీనా తనురాద్యవాసనా ।
ధృతాదిశూన్యం పునరుత్తమాశనం ప్రయాతి గృధ్నః సహసాయమాలయమ్ ॥

Sareeramadyam khalu dharmasaadhanam thridoshaheenathanuraa-dyavaasanaa |

Druthaadisoonyam punuruttamaasanam prayaathi grudhnam sahasaa Yamalayam||

परिचयः Refer first one

भावः ధర్మసాధనమునకు శరీరము యొక్క ఆరోగ్యము ముఖ్యమైనది. దోషములు లేని శరీరము ఆరోగ్యవంతమయినది. ఉత్తమ భోజనమనగా నెయ్యిలేనటు వంటిది. భోజనము మీద అత్యాశగల వాడు యమాలయమునకు చేరతాడు.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Body is the main instrument to fulfill the righteous path. If the body is not healthy one cannot do this one should avoid fatty food and ghee. Over eating will ruin any person.

Rahul Publications

**4. गङ्गाजलेषु विलुठन्तु पठन्तु वेदान् ध्यायन्तु किञ्चिदथ भान्तु तपः क्रियाभिः ।
देवान्नमन्तु विरमन्तु भवात्तथापि त्वद्ध्यानशून्यहृदयेषु विभो न मुक्तिः ॥**

**గంగాజలేషు విలుఠన్తు ఫఠన్తు వేదాన్ ధ్యాన్తుకించిదథ భాన్తుతప: క్రియాభి: ।
దేవాన్నమన్తు విరమన్తు భవాత్తథాపి త్వద్ ధ్యానశూన్య హృదయేషు విభో న ముక్తి: ॥**

Gangajaleshu vilutantu patantu vedan dhyayantu kinchitadha bhaantu tapaha kriyabhihi |

Devannamantu viramantu bhavaattadhapi twad dhyanasoonya hrudayeshu vibho Na muktihi||

परिचयः Refer first one

भावः గంగాజలము నందు స్నానము చేసినను, నిరంతర వేదపఠనము చేసినమ, ధ్యానమును తపస్సును ఎల్లవేళలా ఆచరించినను, దేవతలకు నమస్కరించినను లెకపోయినను, హృదయమునందు భగవంతుని ధ్యనించని వానికి మోక్షమెట్లు లభంచును?

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Oh| king, one can have the asupicious dip in the Ganga water. He may recite veda mantras he may perform yoga and meditation. He may offer his salutations to the God or not. When a man if he don't worship the God how can he get the salvation (Moksha)

**5. यस्य ज्ञानदयासिन्धोरगाधस्यानघा गुणाः ।
सेव्यता मक्षयो धीरा सश्रियै चामृताय च ॥**

**యస్య జ్ఞాన దయాసింథోరగాధస్యానఘా గుణా: ।
సేవ్యతామక్షయో ధీరా సశ్రియై చామృతాయచ ॥**

Yasya gnana dayasimdhoragaadha syanaghaa gunaah |
Sevyata makshayo dheeraa Sasriyai chamruthaayacha ||

परिचयः Refer first one

भावः పరమాత్ముడు జ్ఞాన దయా సముద్రుడు, అమిత సుగుణ సంపన్నుడు. ధీరులు సిరిసంపదలకోసం, అమృతత్వము కొరకు, శుభములకొరకు ఆయనను పూజింతురు.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Lord is knowledged and mercyful. His great qualities are uncountable. Wise people pray him for prosperity and best things for even.

6. देवानामिदमामनन्ति मुनयः क्रान्तं क्रतुं चाक्षुषं
रुद्रेणेदमुमाकृतव्यतिकरे स्वाङ्गे विभक्तं द्विधा ।
त्रैगुण्योद्भवमत्र लोकचरितं नानारसं दृश्यते
नाट्यं भिन्नरुचेर्जनस्य बहुधाप्येकं समाराधनम् ।।

దేవనామిదమామన్తి మునయ: క్రాంతం క్రతుంచాక్షుషం
రుద్రేణేదము మాకృత వ్యతికరే స్వాంగే విభక్తం ద్విధా ।
త్రైగుణోద్భవమత్రలోక చరితం నానారసం దృశ్యతే
నాట్యం భిన్నరుచేర్జనస్య బహుధాప్యేకం సమారాధనం ॥

Devaanaamidamaamanthi munayaha Kraantham Kratumchaakshusham
Rudrenedamumaa krutha Vyathikare Swaange Vibhaktam Dwidhaa
Thrygunodbhava mathraloka charitham naanarasam drusyathe
Naatyam bhinna rucherjanasya bahudhaa pyekam Samaaraadhanam

परिचयः Refer first one

भावः యాగములను కళ్ళలో చూడదగినవిగాను, తేజోవంతమైనవి గాను వేదస్వరూపములు గాను మన ప్రాచీన ఋషులు చెప్పుచున్నరు. శరీరంలోని సగ భాగం ఉమాదేవి కిచ్చి పరమేశ్వరుడు రెండుగా విడపోయాడు. ఈ జగత్తు సత్త్వ రజస్తమోగుణత్రయాత్మకమై పలువిధములుగా నున్నది. భిన్న భిన్న మనోభావాలుగల జనులకు, అనేకవిధములయిన నృత్యము ఏకరూపముగానే గోచరించుచుండుట వలన, ఏక రూపముగానే ఆదరించుచున్నారు.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Our ancient sages prised the greatness of yagas and they are the glory of vedas. Lord Siva Shored half of his body with umadevi. The creation appears to be the form of Satwa, Raja, Thamo Qualities. The dance is in so many varities but eh people treats it as one.

7. क्षिप्रं प्रसादयति सम्प्रति कोपि तानि
कान्तामुखानि रतिविग्रहकोपितानि ।
उत्कण्ठयन्ति पथिकाञ्जलदास्स्वनन्तः
शोकोऽभिवर्धयति तद्वनितास्स्वनन्तः ।।

క్షిప్రం ప్రసాదయతి సంప్రతి కోపి తాని
కాంతాముఖాని రతివిగ్రహ కోపితాని ।
ఉత్కంఠయన్తి పధికాంజల దాస్స్వనంత:
శోకోభి వర్థయతి తద్వనితాస్స్వనంత: ॥

Kshipram prasaadayathi Samprathi kopithaani
Kaanthaa mukhaani rathi Vigraha Kopithaani |
Vuthkamtayanthi pathikamjala daasswananthaha
Sokobhi vardhayathi thadwanitaa sswa nanthaha||

परिचयः Refer first one

भावः సరస సమయమునందు అలిగిన స్త్రీముఖమును ఎవరో ఒకరు వెంటనే ఆనందింప చేయగలరు. బాటసారులను మేఘ ములు తమ గర్జనలతో ఉద్రేకపరుచును. (దీనియందుయమకా లంకారము గలదు).

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः In this sloka the poet used the word कोपितानि twice. स्वनन्तः word also used two times. These words were used in different meanings. कोपितानि means angered.

कः + अपितानि means some body.

8. **वेदा हि यज्ञार्थमभिप्रकृताः कालानुपूर्वा विहिताश्च यज्ञाः।**
तस्मादिदं कालविधानशास्त्रं यो ज्योतिषं वेद स वेद विद्याम् ।।

వేదా హి యజ్ఞార్థమభిప్రకృతాః కాలానుపూర్వా విహితాశ్చ యజ్ఞాః ।
తస్మాదిదదం కాలవధానశాస్త్రం యోజ్యోతిషం వేద స వేద విద్యాం ॥

Vedaa hi Yagnaardhamabhi prakrutaah kaalaanupoorvaa vihithaaseha yagnaa|
Thasmaadidam kalavadhaana sastram Yojyothisham veda Sa veda vidyam||

परिचयः Refer first one

भावः యజ్ఞ యాగములను నిర్దేశించుటకు వేదములు కలవు. కాలానుసార యుగా యజ్ఞములు, పూజలు, వ్రతాలు నిర్వహించబడును. వీటిని సూచించునదియే కాలవిధాన శాస్త్రము. ఇదియె జ్యోతిశ్శాస్త్రము. ఈ విషయ పరిజ్ఞానము ఉన్నవాడే పండితుడు.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Vedas are indicating the method of yogas. According to the time auspicious vows and rituals will be performed. the sastra which decides the time to perform all these, is Jyothissastra. It is Astrology. The person who had the knowledge of Jyothissastra is called as a pandit (Scholar).

9. श्रीकल्याणगुणावहं रिपुहरं दुःस्वप्नदोषापहं
गङ्गास्नानविशेषपुण्यफलदं गोदानतुल्यं नृणाम् ॥
आयुर्वृद्धिदमुत्तमं शुभकरं सन्तानसम्पत्प्रदं
नानाकर्मसु साधनं समुचितं पञ्चाङ्गमाकर्ण्यताम् ॥

శ్రీకళ్యాణగుణావహం రిపుహరం దు:స్వప్నదోషాపహం ।
గంగాస్నాన విశేష పుణ్య పలదం గోదానతుల్యం నృణాం ॥
ఆయుర్వృద్ధిద ముత్తమం శుభకరం సంతాన సంపత్ప్రదం
నానాకర్మసు సాధనం సముచితం పంచాంగ మాకర్ణ్యతాం ॥

Srikalyana gunaavaham ripuharam duhswapana doshaapaham
Ganga Snaana Visesha punya phaladam godaana thulyum Nrunaam|
Ayurvruddhida muttamam Subhakaram Santaana Sampatpradam
NaanaKarmasu Saadhanam Samuchitam Panchaanga maakarnyathaam||

परिचयः Refer first one

भावः మంచి గుణములు కలిగించునది. విరోధులు లేకుండా చేయునది, దుఃస్వప్నములు నివారించునది, గంగానదీస్నానము వలన కలుగునట్టో పుణ్యమనే ఫలితాన్ని ఇచ్చునట్టిది, సత్సంతాన యోగ్యము కలించునది, సకల సత్కర్మలనాచరించుటకు ములసాధనమగు సంచాగశ్రవణమును శ్రద్ధతో ఆలకించుము.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Which gives good qualities, removes enemies, removes bad dreasm and helps to get punya of taking bath int he auspicious river ganga, it also equal to the donation of a cow and also increase the good health and life time that in panchanga Sravanam. One Should listen with devtion.

Rahul Publications

10. यद्यपि बहुनाधीषे तथापि पठ पुत्रव्याकरणम् ।
स्वजनः श्वजनो माभूत् सकलं शकलं सकृत् शकृत् ॥

యద్యపి బహునాధీషే తథాపి పఠ పుత్రవ్యాకరణం ।
స్వజన: శ్వజనో మాభూత్ సకలం శకలం సకృత్ శకృత్ ॥

Yadyaapi bahujanaadheeshe thadhaapi pata puthravyakaranam
Swajanaha Swajano maabhooth sakalam sekalam sakruth, sakruth||

परिचयः Refer first one

भावः ఓ పుత్రుడా ! ఎన్ని శాస్త్రములు నీవు చదివినా, లేకున్నా ఏత్డా ఏర్పడదు. కానీ వ్యాకరణ శాస్త్రమును చదువనిచో(స్వజన: = సొంతవారు, శ్వజన: = కుక్కలగుంపు) స్వజన, శ్వజన పదములకు భేదము తెలియదు.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः Oh! my son you learn all sastras or not, but you must have the knoweldge of vyakarana sastra. Otherwise you cannot understand the difference between the words.

11. **नैव व्याकरणज्ञमेति पितरं न भ्रातरं तार्किकं**
दूरात्सङ्कुचितेव गच्छति पुनश्चण्डालवच्छान्दसात् ।
मीमांसानिपुणं नपुंसकमिति ज्ञात्वा निरस्तादरा
काव्यालङ्कारज्ञमेव कविताकन्या वृणीते स्वयम् ॥

నైవ వ్యాకరణజ్ఞ మేతి పితరం న భ్రాతరం తార్కికం
దూరాత్సంకుచితేవ గచ్ఛతి పునశ్చండాలవచ్ఛాందసాత్ ।
మీమాంసానిపుణం నపుంసకమితి జ్ఞాత్వా నిరస్తాదరా
కావ్యాలంకారజ్ఞమేవ కవితాకన్యా వృణీతేస్స్వయం ॥

Naiva vyakaranagnamethi pitharam na bhraatharam-thaarkikam.
Dooraatsamkuchitheva gachhathi punaschamdaala vachhamda-saath
Meemaamsaa nipunam napumasakamithi gnaathvaa nirastaadaraa.
Kaavyaalankara gnameva Kavitha Kanyaa VrunitheSwayam-

Rahul Publications

परिचयः Refer first one

भावः తప్పులను, ఒప్పులను చెప్పువాడు తండ్రితో సమానుడు కనుక వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞానము గలవానిని వరించను. ప్రమాణబద్ధుడయిన వాడు సోదరునితో సమానము కనుక తర్కశాస్త్రజ్ఞాని వివావహమాడను. యాగాలకుదూరం గావుండేవాడు వేద పండితుడు కనుక అతడు చండాలుడు. మిమాంసకుడు (అనుమానమున్నవాడు) నపుంసకునితో సమానుడు. చమత్కారియై సాహిత్య కావ్య అలంకారములు తెలిసిన వానిని వరించుదును అని కావ్యకన్య పల్కినదట.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः The person who knows all corrections, he is equal to father, I don't marry him, a person who knows the logic and regulations he is equal to a brother I don't choose this type of man as my life partner. I keep him away as an outcaste to a person who is a pandit and hwo is far awya to the yagas. The man who always having doubts i treat him as a neutral. I like to select a man who is a poet and well versed.

12. **यस्य षष्ठी चतुर्थी च विहस्य च विहाय च ।**
अहं कथं द्वितीयास्यात् द्वितीयास्यामहं कथम् ॥

యస్య షష్ఠీ చతుర్థీ చ విహస్య చ విహాయ చ ।
అహం కథం ద్వితీయాస్యాత్ ద్వితీయాస్యామహం కథం ॥

Yasya shashtee chathruthee cha vihasya cha vihaaya cha
Aham katham dwitheeyaasyaath dwitheeyaa - syaamaham katham||

परिचयः Refer first one

भावः ఎవరికైతా వ్యాకరణ జ్ఞానము వుండదో, ఎవరైతా విహస్య షష్ఠీ విభక్తిగా విహయ చతుర్థి విభక్తిగా చెప్పునో అటువంటి వ్యాకరణ జ్ఞాన హీనుని నేను భర్తగా వరించను.

(OR)

परिचयः Refer first one

भावः The person who does not have the knowledge of vyakarana sastra, who will tell विहस्य as षष्ठी; विहाय as चतुर्थी विभक्ति and who decide कथं and अहम words as द्वितीया विभक्ति; to that person i don't marry.

Rahul Publications

Q2. Annotations । ससन्दर्भ व्याख्यात ।

1. कर्ता महाश्चार्यणाम् आहर्ता क्रतूनाम् आदर्श - सर्वशास्त्राणाम् ।

కర్తా మహాశ్చార్యణామ్ ఆహర్తా క్రతూనామ్ ఆదర్శ ।

Karta mahaashcharryanaam aahrta kratoonaam, aadarsh-sarvashaastraanaam |

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : కవి శూద్రక మహారాజు గురించి పరిచయం చేస్తున్నాడు.

భావము : కవి శూద్రక రాజుని గురించి వివరిస్తు, నాలుగు మహాసముద్రాల మధ్యగల భూమండలాన్ని పరిపాలించిన గొప్ప రాజు అని, అయన ఎన్నో గొప్ప అద్భుతాలు, త్యాగాలు చేశాడని, తెల్పుతూ ఆయన శాస్త్రం పూర్తి గా చదివాడని, విదిశను పరిపాలించాడని వివరించాడు.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्'' is an extract from (taken from) ''कादम्बरी'' Written by महाकवि बाणभट्ट.

सन्दर्भ : The author introduces kind sudraka and told like this.

भाव : The poet introduces kind Sudraka as the ruler of the earth surrounded by the four oceans. He performed many wonderful deeds and sacrifices. He studied all the sciences. He ruled Vidisha.

Rahul Publications

2. सर्वरत्नाना चोददिरिव देवो भाजनमिति ।

సర్వరత్నానా చోదదిరివా దేవో భాజనమిత్తి ।

Sarvaratnaana chodadiriva devo bhaajanamiti |

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : (రాజు) శూద్రకతో, చండాలక కన్య పంజరంలో ఉన్న రామచిలుక గురించి వివరించటం.

భావము : విధిశను పాలిస్తున్న శుద్రకను సందర్శించి, ఓ మహారాజ ఈ చిలుక పేరు వైశంపాయనుడు. ఇది భూలోక రత్నం వంటిది. ఈ చిలుకకు సర్వశాస్త్రాలు, పురాణాలు, కవులు దీనికి తెలుసు సంగీతం వచ్చును. ఇది మీకు చెందవల్సిందిం కనుక తీసుకొని వచ్చితిని.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : A trible girl said these words while presenting a parrot to king sudraka.

भाव : A trible girl visited king sudraka, ruler of Vidisha and gave him a parrot saying that the parrot was a scholar. It knows all sastras. It could even compose the slokas. Just as the ocean deserves the gems, So the king also deserves such gifts.

3. श्रुता भवद्भिरस्य स्पष्टता वर्णोच्चारणे, स्वरे च मधुरता ।

శ్రుతా భవద్భిరాహసి స్పాష్ట్ వర్ణోచారన్, స్వార్ చ మధురత ।

Shruta bhavadbhirahasy spasht varnochchaaran, svar ch madhurata |

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : శూద్రకుడు, తన ప్రక్కన ఉన్న ప్రధానమంత్రి కుమార పాలితునిపు చూచుచూ అన్న మాటలు.

అర్థం : ఈ చిలుక మొక్క ఉచ్చారణ విన్నారా ఎంత మధురంగా ఉన్నాదో ?

భావము : మాతంగి కన్య శుద్రక రాజు ప్రక్కన నిల్చిచి ఉంది. ఆమె వెళ్ళిన తరువాత, చిలుక రాజును ఆశ్చర్య పరిచే పద్యాన్ని ఆలపించెను. శుద్రకుడు ఆశ్చర్యపడి, తనప్రకననున్న కుమార పాలితునితో ఆనందంతో మాట్లాడిన మాటలు ఇవి.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : Sudraka told these words to his minister kumarapalita.

भाव : When the trible girl was gone, the parrot the king of the birds turned towards the kind, and said words of victory to the kind by reciting the slokas clearly in Arya Chanda's. The king having heard it, he become his minister and you have heard his clarity of pronuciation the sweetness of the voice.

4. आस्तां तावतसर्वमेवेदम्, अपनयतु नः कुतूहलम् ।

ఆస్తాన్ తవ్ తసర్వమేవేదం, అపన్యాతు నా కుటూహాలం ।

Aastaan taav tasarvamevedam, apanyatu nah kutoohalam |

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

Rahul Publications

సందర్భము : శూద్రకుడు, ఆ చిలుక మొక్క పూర్వపరాలను అడిగే సందర్భంలోనిది (రాజ దర్బాలో ఉన్నప్పుడు).

భావము : రాజ దర్బారులో లభించే ఆహారంతో, చిలుక ఎంతో ఉత్సాహంతో ఉంది. అది (చిలుక) నేరుడు పళ్లరసం ఆశ్వాదించాను. దానిమ్మ విత్తనాలు కోరికాను. ఉసిరికాయలను పొడుచుకొని తిన్నాను. అని చిలుక వివరించెను.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : The kind asked these words to the parrot.

भाव : The kind asked the parrot whether he had enjoyed his food in the queen's abode. Then the parrot described all what it ate, then the king approach to remove the curiosity, tell about your birth, who were your parents. How do you knew all the sastrash.

5. क ते माता ? केस्ते पिता ? कथ वेदानामागमः ?

కా తే మాతా ? కేస్టే పితా ? కథ వేదానామగామ ।

ka te maata ? Keste pita ? katha vedaanaamaagamah ?

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : చిలుకను, శూద్రకుడు రాజ దర్బారులో ఉన్నప్పుడు ఎలా గడిపావు అని అడిగే సందర్భంలోనిది.

అర్థం : నీ తల్లి ఎవరు ? నీ తండ్రి ఎవరు ? నీవు వేదం ఎలా నేర్చుకొన్నావు ?

భావము : రాజకుమారి భవనంలో ఎంతో రుచికరమైన ఆహారంతో సహజ పదార్థాలతో ఆరగించితినని చిలుక, శూద్రకుడితో చెప్పెను. ఆ సందర్భంలోని శూద్రకుడు నీతల్లి ఎవరు ? నీ తండ్రి ఎవంని ? ప్రశ్నించిన సందర్భంలోనిది.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : The king sudraka asked the parrot like this.

Rahul Publications

भाव : The king asked the parrot whether he had enjoyed his food in the queen's apartment. When the parrot described all what it ate, then the king asked him about his mother and father, and How did you learn the veda?

6. किं स जीर्णशबरः भवन्तं नापश्यत्? यदा भवान् तरुमूलमगच्छत् ।

కిమ్ స జీర్ణశబర్: భవన్తౌ నాపశ్యతు? యదా భవాన్ తరుమూత్ మగచ్చత్ ।

kin sa jeeranashabarah bhavantan naapashyat? yada bhavan tarumoolamagach-chhat.

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : చిలుకను గురించి రాజు శూద్రకుడు వివరించి ఇలా చెప్పాడు.

భావము : పూర్వం పంపానదికి పశ్చిమమున ఒక బూరుగు వృక్షం ఉంది. ఆ చెట్టు నిండా ఎక్కడ నుండో వచ్చిన రామచిలుకలు, ఇతర పక్షులు నది వద్దున ఉండేవి వేటగాడు ఆ వృక్షంపై ఉన్న అన్ని పక్షులను వేటాడి చంపాడు. అప్పుడే మా అమ్మ వేటకు గురై కిందపడి చనిపోయింది. నీవు ఎలా అక్కడి నుండి తప్పించుకున్నావను రాజు అడిగాక నా తండ్రి రెక్కల క్రింది దాగి ఉన్నానని చెప్తుతూ, చిలుక పంపాతీరంకు చెడకున్నాని చెదు సందర్భంలోనిది.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : The king sudraka enquired about the parrot and told like his.

भाव : The parrot said that an old sabara climed the tree. Where they lived, and killed all the young parrots. He killed his father and threw him down. When the kind asked how did you escaped, the parrot said he hid under his father's wings and I move myself slowly towards the Pampa lake.

7. अतिकृपणाः खल्पमी प्राणाः ।

అతిక్రపనా ఖల్పమీ ప్రనాహ్ ।

Atikrapanaah khalpamee praanaah.

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : వైశంపాయన (చిలుక) తనలోతాను అలోచించుకొని అక్కడ నుండి తప్పించుకొనుట.

Rahul Publications

భావము : తండ్రి వేటగాని ఉరిలో మరణించాక వైశంపాయనుడు, అక్కడ నుండి పంపా నదివద్దనకు చేరుకున్నాడు. తండ్రి మరణించాడనే బాదతప్త హృదయంతో, కాలాన్ని వెళ్ళదీసింది. తల్లి మరణించాక తండ్రిప్రేమతో పెరిగింది. ఆప్రేమకు కూడా దూరమైందని విచారించింది. వైశంపాయనుడు జీవించాలనే కోరిక ఎవరినైన స్వార్థపూరితలను చేస్తుంది.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : The parrot thus thought to himself like this.

भाव : When his father was killed, Vaisampayana dragged himself to the pampa lake. That time parrot thought that life whatever situation may be - living beings never lose hope on life. He lived even after his father died. His father brought him up with love affection after the death of this mother. Desire for living would make anyone selfish.

8. खिन्नं दीनावस्थायां स्थितं मां दृष्ट्वा तेन सह महामुनेराश्रमं नीतवान् ।

ఖిన్నన్ దీనవస్థాయన్ స్తిన్తాన్ మన్ ద్రష్ట్వా టెన్ సాహ్ మహామునేరాశ్రమన్ నీతవాన్ ।

khinnan Deenaavasthaayaan sthintan maan drshtva ten sah mahaamuneraashra-man neetavaan

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : వైశంపాయనుడు(చిలుక) రాజుతో తన కథను వివరించిన సందర్భం.

భావము : వైశంపాయనుడు (చిలుక) తన తండ్రి చనిపోయినప్పుడు తండ్రి రెక్కల క్రింది దాగి ఉన్నప్పుడు "జాబాలి" ముని కుమారుడు అటు నుండి వెళ్తూ దీనావస్థలో ఉన్న నన్ను చూచి తనతో కూడా నన్ను ఆశ్రమయమునకు తీసుకొని వెళ్ళే సందర్భంలోనిది.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : The parrot said these words to king sudraka.

भाव : Vaisampayana (parrot) said that his father was killed by an old sabara. But the parrot escaped and dragged himself to the pampa lake. At that time Haritha son of jabali came there and took me along with to the hermitage of the great sage. Jabali he has Devine sight who can know every thing.

Rahul Publications

9. सर्वमेव देवीभिः स्वयं करतलोपनीयमानम् अमृतायते.

సర్వమేవ్ దేవీబీహ్ స్వయన్ కరాటలోపనేయమనం అమృతాయత్తే ।

Sarvamev deveebhih svayan karatalopaneeyamaanam amrtaayate

పరిచయము : ప్రస్తుత వాక్యం శూద్రక వైశంపాయన సంభాషణమ్ అను పాఠ్యభాగం లోనిది. ఈ పాఠం భానుభట్టు రచించిన కాదంబరి కావ్యం నుండి స్వీకరించబడింది.

సందర్భము : రాణిగారి దర్బారులో ఏమి తిన్నడో వివరిస్తూ చిలుక చెప్పిన మాటలు.

భావము : శూద్రకుడు చిలుకను రాణి గారి బంగ్లాలో ఆహారంను బాగా ఆరగించావా ? అని అడిగినాడు. అందుకు వైశంపాయన (చిలుక) దానిమ్మా గింజలు తీన్నానని మారేడు పండ్ల రసం త్రాగానని ద్రాక్షా పళ్లను పొడుకొని తిన్నానని రాణి గారు బంగ్లాలో అమృతంను ఆరగించానని వివరించింది.

(OR)

कविपरिचय : This sentence is taken from the lesson ''**शुद्रक-वैशम्पायनयोः संभाषणम्**'' is an extract from (taken from) ''**कादम्बरी**'' Written by **महाकवि बाणभट्ट**.

सन्दर्भ : The parrot said these words while describing what it ate in the queen's abode.

भाव : The king asked the parrot whether he had enjoyed his food in the queen's abode. The parrot said that he enjoyed the food to ate pomegranate seeds and drink berry juice. He said that whatever was offered by the queens that was like nectar.

Rahul Publications

Q3. & Q6 शब्दः

I. लिंग, विभक्ति, बचनानि प्रत्यभिजानीत ।

1)	**जलमुचि**	2)	**वाक्षु**
3)	**मरुतम्**	4)	**भगवति**
5)	**भवन्तम्**	6)	**राज्ञोः**
7)	**गुणिनाम्**	8)	**नाम्नोः**
9)	**विदुषः**	10)	**मनसि**
11)	**अस्मासु**	12)	**युष्म**

Answers :

1)	जलमुचि	पुंलिंग	एक वचन	सप्तमी विभक्तिः
2)	वाक्षु	स्त्रलिंग	बहु वचन	सप्तमी विभक्तिः
3)	मरुतम्	पुंलिंग	एक वचन	द्वितीया विभक्तिः
4)	भगवति	पुंलिंग	एक वचन	सप्तमी विभक्तिः
5)	भगवन्तम्	पुंलिंग	एक वचन	द्वितीया विभक्तिः
6)	राज्ञोः	पुंलिंग	द्विवचन	षष्ठी विभक्तिः
7)	गुणिनाम्	पुंलिंग	बहुवचन	षष्ठी विभक्तिः
8)	नाम्नोः	नपुंसकलिंग	द्विवचन	सप्तमी विभक्तिः
9)	विदुषः	पुंलिंग	एक वचन	पंचमी विभक्तिः
10)	मनसि	नपुंसकलिंग	एक वचन	सप्तमी विभक्तिः
11)	अस्मासु	त्रिषुलिंगेषु सरुपः	बहुवचन	सप्तमी विभक्तिः
12)	युष्मत्	त्रिषुलिंगेषु सरुपः	बहुवचन	पंचमी विभक्तिः

Rahul Publications

Q4. Annotations ससन्दर्भ व्याख्यात ।

1. सुरासुरगुरुः सोऽत्र (ऽ = अ) सपत्नीकस्तपस्यति ।

సురాసుర గురుః సోఽత్ర సపత్నీకస్తపస్యతి ।

Suraasura guruh so athra sapatneekastapasyathis |

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : దుష్యంతుని భూలోకమునకు తీసుకునివెళ్ళు దారిలో చూసిన 'హేమకూట పర్వతము' తపస్విలను సిద్ధంపచేయునదిని, రథసారధి యగు మాతలి, రాజైనదుష్యంతునితో పలికిన మాటలివి.

భావము : దేవదానవులకు తండ్రియగు కశ్యప ప్రజాపతి భార్యసమేతముగా ఈ హేమ కూట పర్వతమునందు తపస్సు చేయుచున్నాడు.

(OR)

कविपरिचय : The lesson ''प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव'' was written by Kavikula guru Kalidasa This was taken from his ''अभिज्ञानशाकुन्तलं'' Seventh Part.

सन्दर्भ : After the war with the demons, while coming back in his chariot, king Dushyanta have seen the Hemakuta mountain. Then the driver of the Chariot मातलि said these words to the king.

भाव : The father of the Gods, and demons the Kasyapa Prajapati doing penance with his wife, on Hemakuta Mountain.

2. तेन ह्यनतिक्रमणीयानि श्रेयांसि । प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं गन्तुमिच्छामि ।

తేన హ్యనతి క్రమణీయాని శ్రేయాంసి ప్రదక్షిణీకృత్యభగవన్తమ్ గన్తుమిచ్ఛామి ।

Thena hyanati Kramoneeyaani Sreyamsi pradakshineekrutya bhagavanthom gantumichhaami |

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : హేమకూట పర్వతమునందు సతీసమేతముగా కాశ్యప ప్రజాపతి తపస్సు చేయుచున్నాడని మాతలి ద్వారా తెలుసుకునిన దుష్యంత మహారాజు మాతలితో పలికిన మాటలివి.

భావము మహాజ్ఞాని యగు కాశ్యపప్రజాపతి ఆశీస్సులు పొందిన పిదప భూలోకమునకు వెళ్ళుదుము.

कविपरिचय : The lesson ''प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव'' was written by Kavikula guru Kalidasa This was taken from his ''अभिज्ञानशाकुन्तलं'' Seventh Part.

Rahul Publications

सन्दर्भ : When Dushyanta come to know that Kasyapa Prajapati is doing his penance there with his wife, Dushyanta said these words to Matali.

भाव : Dushyanta wanted to take the blessings of Kasyapa sage who is doing the penance on Hemokuta Mountain.

3. ननु स्मियायवलोकयामि । अहो तपोनिधीनां महत्ता ।

నను విస్మయాయవ లోకయామి, అహో తపోనిధీనాం మహాత్తా ।

Nanu vismayaadavalokayami, Aho thaponidheenaam mahattha|

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : కాశ్యప ప్రజాపతి ఆశ్రమమున దుష్యంతుడు, ఇంద్రుని రథసారథి యగు మాతలి ఇరువురు ప్రవేశించిరి. మహార్షుల ఆశ్రమమును చూడవలసినదిగా మాతలి రాజుతో చెప్పగా, రాజైన దుష్యంతుడు మాతలితో ఇట్లనెను.

భావము : మహర్షుల మహిమ ఎంత గొప్పదో కదా! ఆశ్చర్యము కలుగుచున్నది.

(OR)

कविपरिचय : The lesson ''**प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव**'' was written by Kavikula guruvu Kalidasa This was taken from his ''**अभिज्ञानशाकुन्तलं**'' Seventh Part.

सन्दर्भ : After entering into the Sage's hermitage matali asked Dushyanta to Observe their hermitage. In this contest Dushyanta said these words to **मातलि** ।

भाव : With a great surprise I have observed the power of the sages.

4. अभूमिरियमविनयस्य । को नु खल्वेष निषिध्यते ।

అభూమిరియమవినయస్య । కో ను ఖల్వేష నిషిధ్యతే॥

Abhoomiriyamavinayasya | Ko nu khalveshunishidhyate|

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : దుష్యంతుడు తనలో తాను అనుకునిన మాటలివి.

భావము : ఈ ప్రదేశము చెడ్డపనులు చేయుతగినది కాదు కదా! ఆశ్రమ నిబంధనలకు వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించుచున్నాడు.

(OR)

कविपरिचय : The lesson ''**प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव**'' was written by Kavikula guruvu Kalidasa This was taken from his ''**अभिज्ञानशाकुन्तलं**'' Seventh Part.

सन्दर्भ : Dushyanta heard the words which are saying 'don't do'. Then he himself said these words.

भाव : This is not an indisciplined place. Then why they are warning to somebody.

Rahul Publications

5. उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणी योगम् ।

ఉపరాగాన్తే శశినః సముపగతా రోహిణీ యోగమ్ ।

Vuparaagante Sasinaha Samupagathaa Rohinee Yogam|

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : ముని ఆశ్రమున శకుంతలను చూసిన దుష్యంతుడు, ఆమెను గుర్తించి తను చేసిన అపరాధమునకు పశ్చాత్తాపము పొంది ఈ విధంగా ఆమెతో పలికెను.

భావము : మోహము అనే రాహువు వలన స్మృతిలోపించినా, గ్రహణకాలము ముగియుటవలన నీవు నా ఎదుట నిలిచినావు. రోహిణీ చంద్రులు కలిసినట్లు శకుంతలా దుష్యంతులు కలిసిరి అనిభావము.

(OR)

कविपरिचय : The lesson ''**प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव**'' was written by Kavikula guruvu Kalidasa This was taken from his ''**अभिज्ञानशाकुन्तलं**'' Seventh Part.

सन्दर्भ : In the sage's hermitage Dushyanta Recognised Sakuntala. He him self regretted for his mistake and said these words to her.

भाव : After the eclipse how Rohini will meet the moon, like that now i recognised you.

6. स्रजमपि शिरस्यन्धः क्षिप्तां धुनोत्याहिशङ्कया ।

స్రజమపి శిరస్యన్ధః క్షిప్తాం ధునోత్యహిశంకయా ।

Strajamapi Sirasyandhaha Kshiptaam dhunothyahi sankaya|

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : శకుంతల పాదములకు ప్రణామము చేసిన దుష్యంతుడు ఈ విధంగా పలికెను.

భావము : గుడ్డివాని తలమీదికి విసిరిన పూలదండను కూడా పామోమో అనెడి సంశయముతో విదిలించి వేయును.

(OR)

कविपरिचय : The lesson ''**प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव**'' was written by Kavikula guruvu Kalidasa This was taken from his ''**अभिज्ञानशाकुन्तलं**'' Seventh Part.

सन्दर्भ : Dushyanta saluted to Sakuntala's feet, and said these words.

भाव : A blind person will regect a garland by the fear it to be a snake.

Rahul Publications

7. आशीरन्या न ते योग्या पौलोमीसदृशी भव ।

ఆశీరన్యా న తే యోగ్యా పౌలోమీసదృశీభవ ।

Aaseeranyaa na te Yogyaa Poulomee Sadruseebhava |

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : శకుంతల తన కుమారునితో కలిసి మారీచ మునిదుంపతులకు నమస్కరించగా మారీచముని (కశ్యపముని) ఆమెను ఆశీర్వదించి పలికిన మాటలివి.

భావము : నీకు వేరొక ఆశీస్సు యోగ్యముకాదు. నీవు శచీదేవితో (ఇంద్రుని భార్య శచీదేవితో) సమానురాలవు కాగలవు.

(OR)

कविपरिचय : The lesson "प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव" was written by Kavikula guruvu Kalidasa This was taken from his "अभिज्ञानशाकुन्तलं" Seventh Part.

सन्दर्भ : When Sakuntala soluted the sage, with her son, Mareecha sage said these words.

भाव : There is no other blessing is suitable for you. You are equal to Sacheedevi who is the wife of Indra.

8. निमित्तनैमित्तिकयोरयं क्रमस्तव प्रसादस्य पुरस्तु सम्पदः ।

నిమిత్తనైమిత్తికయోరయం క్రమస్తవ ప్రసాదస్య పురస్తు సంపదః ।

Nimitta naimittika Yorayam Kramastava Prasaadasya Purastu Sampadaha |

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : భార్యను, పుత్రుని కలుసుకునిన ఆనందముతో కాశ్యప ప్రజాపతిని ప్రశంసించుచు దుష్యంతుడు పలికిన మాటలివి.

భావము : నీ ప్రసాదమనే కారణము వలన సిద్ధించవలసిన భార్యా, పుత్రులలాభమనే సంపద రూపమైన కార్యము తొలుత సిద్ధించి పిదప నీదర్శన భాగ్యము కల్గినది.

(OR)

कविपरिचय : The lesson "प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव" was written by Kavikula guruvu Kalidasa This was taken from his "अभिज्ञानशाकुन्तलं" Seventh Part.

सन्दर्भ : After the meeting of his wife and son Dushyanta said these words, by prising the sage's greatness .

भाव : Generally after the clouds, rain will come. After the reason, the result will come. But here i got the prosperity before your mercy.

Rahul Publications

9. छाया न मूर्छति मलोपहतप्रसादे सुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा ।

ఛాయా న మూర్ఛతి మలోపహత ప్రసాదే శుద్ధేతు దర్పణతలే సులభావకాశా ।

Chaayaa no murdhati malopahatha prasade suddhe thu darpanatale sulabhaavakaasaa |

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : మారీచ మహర్షి శకుంతలతో దుష్యంతునిపై కోపము వలదని చెప్పుచున్న మాటలివి.

భావము : కఠినమైన శాపమువలన దుష్యంతుని మనసు అంధకారమైనది. అద్దము మలినమైనప్పుడు ప్రతిబింబము సరిగ్గా కనిపించదు.

(OR)

कविपरिचय : The lesson ''प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव'' was written by Kavikula guru Kalidasa This was taken from his ''अभिज्ञानशाकुन्तलं'' Seventh Part.

सन्दर्भ : The sage Maareecha Said these words to Sakuntala.

भाव : Because of a strong curse of Durvasa sage, king Dushyanta's memory was lost. At that time his mind in like a mirron which covered with dust. When the dust in on the mirron the reflection will not be clear.

10. पुनर्यास्यत्याख्यां भरत इति लोकस्य भरणात् ।

పునర్యాస్యత్యాఖ్యాం భరత ఇతి లోకస్య భరణాత్ ।

Punarasyatyaakhyaam Bharata Iti lokasya bharanaath|

పరిచయము : కాళిదాసు మహాకవి రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్" నాటకములోని సప్తమాంకంనుండి గ్రహించబడిన "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ" అనెడి పాఠ్యభాగమునందలి వాక్యము ఇది.

సందర్భము : మారీచ మహర్షి శకుంతలాదుష్యంతుల పుత్రుని ఆశీర్వదించుచు పలికిన మాటలివి.

భావము : లోకమును భరించుటవలన ఇతనికి భరతుడు అనే పేరు ప్రసిద్ధమగును.

(OR)

कविपरिचय : The lesson ''प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिव'' was written by Kavikula guru Kalidasa This was taken from his ''अभिज्ञानशाकुन्तलं'' Seventh Part.

सन्दर्भ : Mareecha sage said these words to Sakuntala while blessing her son.

भाव : Because of bearing the burden of the world, he will become famous by name Bharata.

Rahul Publications

Q5. सन्नधानंसूर्यनारायण शास्त्री

SANNIDHANAM SURYANARAYANA SASTRY

About poet

The lesson "Ramadasa" which is extracted from Andhrakavya katha writen by Sannidhanna suryanarayan Shastry. He was born on 10th December 1897 in the village kandrik of Godavari district in Andhrapradesh. His parents were sri subbaih and Bucchi Narasambha, He was the student of Siva rama Shastry who tought him Sanskrit, telugu., Mahakavyas and vyakaranam. After he went to tirupati, Chennai for his higher studies. He passed the Siromoni Vidhwan and other exams also. Later he came to Hyderabad and worked as a teacher of telugu and Sanskrit for a period of 50 years

About his works

He wrote 45 books. In telugu kavyalankara sangraha, Tatsama Chandrika, khanga Tilakam etc. And Andradesa Haasykatha, Andhrakavyakatha, kadambarisara Sangrahan, kalapurnnodaya etc.

His writing style

The language of sannidhana Surya narayan sastry is beautiful, pleasing and flowing of description beauty, language beauty, and character sketches,depiction of sentiments are unparallel and also he has the outstanding knowledge of different sastras. He was honoured by all the scholars of India. He was bestowed by the title Vidya Ratna. And Siromoni. He occupies a special place like a jewel in ocean of Sanskrit literature.

Rahul Publications

సన్నిధానం సూర్యనారాయణ శాస్త్రి

కవి పరిచయం

సన్నేదాన సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు రచించిన "రామదాస్" అను పాఠ్య భాగం. "ఆంధ్రకావ్యకథ" నుండి గ్రహించబడింది. కవి 1897 సం॥ డిసెంబరు 10 తారీకున కంద్రిక గ్రామం గోదావరిజిల్లా ఆంధ్రప్రదేశ్ నందు జన్మించారు. తండ్రి సుబ్బయ్య తల్లి బుచ్చినర్సిమాంబ. శివరామశాస్త్రి గారి శిష్యుడు, ఆయన వద్ద సంస్కృతంను పరించారు. దానితో పాటుగా తెలుగు, మహా కావ్యంలు, వ్యాకరణంను నేర్చుకున్నాడు. ఈయన తిరుపతి చెన్నై పట్టణాలలో వరించి ఉన్నత విద్యను పూర్తి చేశాడు. శివమణి, విద్వాన్ పరీక్షలు రాసి ఉత్తీర్ణుడైయ్యాడు. ఆ తరువాత తను అధికంగా ఇష్టపడే బోధన వృత్తికోసం హైదరాబాద్ వచ్చి తెలుగు సంస్కృత బాషలు బోధించాడు.

రచనలు

అయన 45 పుస్తకాలకుపైగా రచించాడు. "కావ్యాలంకార సంగ్రహం" "తత్సమ చంద్రిక 'కంగతిలకం' వంటి పుస్తకాలు తెలుగులో వ్రాశారు. "కాదంబరిసార సంగహం" కళాపూర్లోదయ, వివేకనందం అంధ్రప్రదేశ్ హాశ్యకథ" వంటి ప్రసిద్ధి చెందిన సంస్కృత గ్రంధాలు వ్రాశాడు. అనేక మంది కవుల మన్ననలు పొంది "విద్యారత్న" బిరుదును అందుకున్నారు. సంస్కృత సాహిత్యంలో మహాసముద్రంలో ఈన ఒక రత్నం లాంటివాడు.

Q6 शब्दः

Refer to Page No. 16, Q.No. 3.

Q7. द्वयोः श्लोकयोः प्रतिपदार्थं तात्पर्यञ्च लिखता

1. प्रवर्त्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः

अभिज्ञान शाकुन्तलम्

- कालिदासः

1. **प्रथमोपकृतं मरुत्वतः परिपत्या लघु मन्यते भवान् ।**
गणयत्यवदानविस्मितो भवतः सोऽपि न सत्क्रियागुणान् ।।

ప్రథమోపకృతం మరుత్వత: పరిపత్యా లఘు మన్యతే భవాన్ ।
గణయత్య వదానవిస్మితో భవతస్సోపిన సత్క్రియాగుణాన్ ॥

Pradhamopa Krutham marutwathaha paripathyaa laghu manyathe bhavan |
Ganayatya Vadaana Vismitho bhavathassopina Sathkriya Gunaan||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्:'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः प्रथमोपकृतम्, मरुत्वतः, परिपत्या, लघु, मन्यते, भवान्, गणयत्, अवदान विस्मितः, भवतः, स+अपि, न.

प्रतिपदार्थः

प्रथमोपकृतम्	=	ముందుగా చేయబడిన ఉపకారమును	=	Previous obligation
मरुत्वतः	=	దేవేంద్రుని మీద	=	on Indra
परिपत्या	=	గౌరవము వలన	=	due to the honour
लघु	=	స్వల్పముగా	=	as slight
मन्यते	=	భావించుచున్నావు	=	consider
भवान्	=	నీవు	=	you
गणयत्	=	లెక్కించుట	=	does (not) count
अवदान विस्मितः	=	నీ శౌర్యమునకు ఆశ్చర్యపడినవాడై	=	surprised by your strength

भवतः	=	నీయొక్క	=	your
स+अपि	=	ఆ దేవేంద్రుడు కూడా	=	that Indra also
न	=	లేదు	=	not
सत्क्रिया गुणान्	=	సత్కార గుణములను	=	the great hospitality

भावः నీవు ఇంద్రుని యందున్న గౌరవము చేత నీవు చేసిన పనిని స్వల్పమయినదిగా భావించుచుంటివి. ఆ ఇంద్రుడు నీవు చేసిన రాక్షస సంహరము గొప్పదయినదిగా తలచుచు, తాను నీకు చేసిన ఆతిధ్యసత్కారములు తక్కువైనవిగా తలచుచున్నాడు.

भावः You consider the previous obligation on Indra as a small one, repaying to the honour done to you by Indra, He is also surprised by your power, he doesnot count the excellence of his reception.

2. **त्रिस्रोतसं वहति यो गगनप्रतिष्ठां, ज्योतींषि वर्तयति च प्रविभक्तरश्मिः ।**
तस्य द्वितीयहरिविक्रमनिस्तमस्कं, वायोरिमं परिवहस्य वदन्ति मार्गम् ।।

త్రిస్రోతసం వహతి యో గగన ప్రతిష్ఠాం, జ్యోతీంషి వర్తయతి చ ప్రవిభక్తరశ్మిః ।
తస్య ద్వితీయ హరి విక్రమ నిస్తమస్కం, వాయోరిమం పరివహస్య వదన్తి మార్గమ్ ॥

Thristhrothasam vahathi yo gamana prathishtaamjyotheemshi varthayathi cha pravibhaktharasmihi
Thasya dwetheeya harivikrama nishtamaskam vaayorimam parivahasya vadanthi margam

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अीभज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः त्रिस्त्रोतसं, वहति, यः, गगन प्रतिष्ठां, ज्योतींषि, वर्तयति, च, प्रविभक्तरश्मिः, तस्य, द्वितीय, हरि विक्रम निस्तमस्कं, वायोः, इमं परिवहस्य, वदन्ति, मार्गम्

प्रतिपदार्थः

त्रिस्त्रोतसं	=	మందాకిని నది	=	the triple streemed river mandakini
वहति	=	ప్రవాహము	=	which bears
यः	=	ఏ మార్గము	=	Which path
गगन प्रतिष्ठां	=	ఆకాశమునందు ఉనికిని కల్గిన	=	located in the sky
ज्योतींषि	=	నక్షత్రములను	=	stars

Rahul Publications

वर्तयति	=	నడుపుచున్నదో	=	to remove on
च	=	మరియు	=	and
प्रविभक्तरश्मिः	=	బాగుగా విభగించబడిన కాంతులు గలదిగా	=	with rays distributed
तस्य	=	ఆ	=	that
द्वितीय	=	రెండవపాదముచే	=	Second step
हरि विक्रम निस्तमस्कं	=	వామనునిచే చీకట్లు లేనిదిగా చేయ బడిన	=	removed all darkness of vishnu
वायोः	=	వాయువు యొక్క	=	the famous wind
इमं परिवहस्य	=	ఈ పరివాహము అను పేరుగల	=	The famous wind by name Parivha
वदन्ति	=	చెప్పుచున్నారు	=	they call
मार्गम्	=	మార్గముగా	=	as the path

भावः ఇది పరివహము అనే పేరుగల వాయుమార్గము. ఇది నక్షత్ర కాంతులనే అన్ని దిక్కులందు ప్రసరింపచేయు నట్టిది. మందాకినీ నదీ ప్రవాహము కల్గినది. త్రివిక్రముడైన వామనుని రెండవ పాదముచే చీకట్లు లేని వాయుమార్గము గాదీనిని వర్ణించెదరు.

भावः They call this path of that famous wind parivaha which bears the triple streamed river located in the sky and which makes the stars to move on, with their rays distrubed about, with all the darkness removed by the second step of vishnu.

Rahul Publications

3. **शैलानामवरोहतीव शिखरादुन्मज्ञतां मेदिनी**
पर्णाभ्यन्तरलीनतां विजहति स्कन्धोदयात्पादपाः ।
सन्तानैस्तनुभावनष्टसलिला व्यक्तिं भजन्त्यापगाः
केनाप्युत्क्षिपतेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते ।।

శైలానామవరోహతీవ శిఖరాదున్మజ్జతాం మేదినీ
పర్ణాభ్యన్తరలీనతాం విజహతి స్కన్దోదయాత్పాదపా:
సన్తానైస్తనుభావనష్టసలిలా వ్యక్తిం భ్రజన్త్యాపగా:
కేనాప్యు త్క్షిపతేవ పశ్యభువనం మత్పార్శ్వమానీయతే ॥

Sailaanaa mavarohatheeva sikharaadunmagnathaam medinee
Parnabhyanthara leenathaam vijahathi Skandodayaa thpaadapaah
Santhaanai Sthanu bhaava nashta salilaa vyakthim bhrajanthyapagaah
Kenaapyuthi kshipatheva pasya bhuvanam mathpaarswa maaneeyathe||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः शैलानाम्, आरोहतीव, शिखरात्, उन्मज्ज्ञतां, मेदिनी, पर्णाभ्यन्तरलीनतां, विजहति, स्कन्दोदयात्, पादपाः, सन्तानौ, तनुभावनष्टसलिलाः, व्यक्तं, भजन्ति, अपगाः, केन+अपि, उत्क्षिपता+इव, पश्यभुवनम्, ममपार्श्व, आनीयते,

प्रतिपदार्थः

शैलानाम्	=	పర్వతముల యొక్క	=	of mountains
आरोहतीव	=	దిగుచున్నట్లుగా	=	though descends
शिखरात्	=	శిఖరములనుండి	=	from the peak
उन्मज्ज्ञतां	=	స్పష్టముగా	=	rising up
मेदिनी	=	భూమి	=	the earth
पर्णाभ्यन्तरलीनतां	=	ఆకులయందు దాగినట్లుగా	=	merged up with in the leaves
विजहति	=	విడిచిపెట్టుచున్నవి	=	give up
स्कन्दोदयात्	=	కొండములు, కొమ్మలు ఒకదాని వెంట మరోకటి కనపడుట వలన	=	due to the rise of trunks and leaves
पादपाः	=	చెట్లు	=	the trees
सन्तानौ	=	సంతతులతో కూడి	=	with their branches
तनुभावनष्टसलिलाः	=	నశించిన నీరు కల్గినవై (ఎండిపోయినవై)	=	the dried plants for not having water
व्यक्तं	=	కన్పించుట	=	looking
भजन्ति	=	కలిగియున్నవి	=	become
अपगाः	=	నదులు	=	the rivers
केन+अपि	=	ఎవరి చేతనో	=	by some one
उत्क्षिपता+इव	=	విసిరి వేయు	=	as thrown up
पश्यभुवनम्	=	లోకమును చూడుము	=	see the world
ममपार्श्व	=	నాప్రక్కనకు	=	near me
आनीयते	=	తీసుకు రాబడినట్లున్నది	=	as if it was brought

Rahul Publications

भावः భూమి పర్వత శిఖరమునుండి క్రిందకు వచ్చినట్లు కనపడుచున్నది. ఎత్తునుండి చూసినప్పుడు ఎగుడు దిగుడుగా నున్న కొండలు, గుట్టలు ఒకే ఆకరంగా కనపడును. చెట్లు గుట్టగా వుండి ఆకులతో నిండి పోయినట్లు కనపడును. క్రిందికి వచ్చుచున్న కొలది క్రమంగా కొమ్మలు, కండములు విడివిడిగా కనపడును, పై నుంచి చూచి నప్పుడు నదులు చిన్న ప్రవాహము వలె కనబడును. ఎవరిచేతనో విసిరి వేయబడిన భూమి నాప్రక్కకు

भावः The king said "the earth as though descends fromt he peak of mountains rising up the trees due to the rise of trunks, merged up with in the leaves, the rivers water was lost ot view, see the world is being brought near me.

4. **स्वायम्भुवान्मरीतेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः ।**
सुरासुरगुरुः सोऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति ।।

స్వాయంభువాన్మరీచేర్యః ప్రబభూప ప్రజాపతిః ।
సురాసుర గురుస్సోऽత్ర సపత్నీకస్తపస్యతి ॥

Swaayambhuvan Mareecherya Prababhoova Projapathihi |
Suraasura gurusoatra sapatnee kastha pasyathi ||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः स्वायम्भुवात्, मरीचेः, यः प्रबभूव, प्रजापतिः, सुरासुरगुरुः, सः, सपत्नीकः, तपस्यति

प्रतिपदार्थः

स्वायम्भुवात्	= బ్రహ్మమానసపుత్రుడగు (మారీచఋషి)	= The Brahma
मरीचेः	= మరీచి (మహర్షివలన)	= from Mareeha sage
यः प्रबभूव	= పుట్టెనో	= born
प्रजापतिः	= (మారీచ) ప్రజాఫతి వలన	= Kasyapa prajapathi
सुरासुरगुरुः	= దేవదానవులకు తండ్రి అగు	= The father of Gods and demons
सः	= ఆ మారీచ ప్రజాపతి	= on this Hemakuta mountain the sage maricha
सपत्नीकः	= భార్యతో కలిసి	= along with his wife
तपस्यति	= తపస్సు చేయుచున్నాడు.	= doing penance

Rahul Publications

भावः బ్రహ్మయొక్క మానస పుత్రుడయిన మారీచి, మారీచి వలన సురాసురులకు తండ్రియైన ప్రజాపతి ఈ హేమ కూట పర్వతమునందు భార్యాసమేతుడై తపస్సు చేయు చున్నాడు.

भावः That prajapathi (the maricha sage) who was the son of Brahma doing the penonce on Hemakuta mountain.

5. **मनोरथाय नाशंसे किं बाहो स्पन्दसे वृथा ।**
पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते ।।

మనోరథాయ నాశంసే కిం బాహో స్పన్దసే వృథా ।
పూర్వావధీరితం శ్రేయో దు:ఖం హి పరివర్తతే ॥

Manorathaaya naasamse kim baaho Spandase Vruthaa |
Poorvaavadheeritham Sreyo dhuhkham hi parivarthathe ||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः मनोरथाय, न, आशंसे, किं, बाहा, स्पन्दस, वृथा, पूर्वावधीरितं, श्रेयः, दुखं+हि, परिवर्तते,

प्रतिपदार्थः

मनोरथाय	=	శకుంతలను కలుసుకోవాలనే	=	fulfillment of desire
	=	కోరిక కోసం	=	(to meet Sakuntala)
न	=	లేదు	=	not
आशंसे	=	ఆశించుట	=	hoping
किं	=	ఎందులకు	=	why
बाहो	=	ఓ భుజమా !	=	arm
स्पन्दसे	=	అదురుచున్నావు?	=	do you confusing
वृथा	=	వ్యర్థముగా	=	for nothing
पूर्वावधीरितं	=	ముందు తిరస్కరించబడిన (నిరాకరించబడిన)	=	rjected in the past
श्रेयः	=	నిరాకరించిన	=	good fortune
दुखं+हि	=	ధ:ఖముగా	=	as grief
परिवर्तते	=	పరిణమించినది	=	turned

भावः కుడిభుజము అదురుచున్నది. దానివలన శకుం తలా సమాగమము లభించునని ఆశించను. పూర్వము నిరాకరించబడిన శకుంతల జ్ఞాపకములు దుఃఖముగా మారి బాధపెట్టుచున్నవి కనుక కుడి భుజము అదురుట అదృష్టము కాజాలదు. ఓభుజమా! నీవు అదురుట నిరుపయోగమే!

Rahul Publications

भावः Dushyanta said "I hope not for the fulfillment of my desire, why arm! why do you shaking for nothing. For a blessing reason to meet sakntala, which was rejected in the past returns with great difficulty.

6. **अर्धपीतपयो मातुरामर्दक्लिष्टकेसरम् ।**
प्रक्रीडितुं सिंहशिशुं बलात्कारेण कर्षति ॥

అర్ధపీతపయో మాతురామర్దక్లిష్టకేసరమ్ ।
ప్రక్రీడితుం సింహాశిశుం బలాత్కారేణ కర్షతి ॥

Ardhapeethapayo Maathuraamarda Klishta kesaram |
Prakreedithum Simhasisum balaatkaarena karshathi ||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''औभज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः अर्थपीतपयः, मातुः, आमर्दक्लिष्टकेसरं, प्रक्रीडितुं,सिंहशिशुं, बलात्कारेण, कर्षति,

प्रतिपदार्थः

अर्थपीतपयः	=	పాలు త్రాగుచున్నట్టి	=	which has drunked half of the milk
मातुः	=	తల్లి వద్ద	=	from his mother
आमर्दक्लिष्टकेसरं	=	సింహపు పిల్ల యొుక్క జుట్టుపట్టి లాగుచు	=	pulling its (lion's) hair
प्रक्रीडितुं	=	తనతో ఆడుటకుగాను	=	to play
सिंहशिशुं	=	సింహము సిల్లను	=	the cub (baby lion)
बलात्कारेण	=	బలాత్కారముగా	=	by force
कर्षति	=	లాగుచున్నాడు	=	pulling its mane

भावः ఈ బాలుడెవరు? తల్లి వద్ద పాలుత్రాగుచున్న సింహము పిల్లయొుక్క జలు పట్టి బలాత్కారముగా, తనతో ఆడుకునుటకు గాను దానిని లాగుచున్నాడు.

भावः Who is this boy? Pulling the hair of the cub when it is having milk from her mother.

7. **एवमाश्रमविरुद्धवृत्तिना संयमः किमिति जन्मतस्त्वया ।**
सत्त्वसंश्रय सुखोऽपि दूष्यते कृष्णसर्पशिशुनेव चन्दनः ॥

ఏవమాశ్రమ విరుద్ధ వృత్తినా సంయమః కిమితి జన్మతస్త్వయా ।
సత్త్వసంశ్రయ సుఖోऽపి దూష్యతే కృష్ణసర్పశిశునేవ చందనః ॥

Rahul Publications

Yevamaasrama viruddha Vruttinaa Samyamaha kimithi Janmasthvayaa |
Sathva Samsraya sukhopi dooshyathe krishna sarpa sisuneva chandanaha ||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः एवं, आश्रमविरुद्धवृतिना, संयमः, किं+इति - किमिति, जन्मतः, त्वया, सत्त्वसंश्रयसुखोपि, दूष्यते, कृष्णसर्पशिशुना, इव+ चन्दनः

प्रतिपदार्थः

एवं	=	ఈ విధంగా సింహము పిల్లను బాధించుటవలన.	=	Pulling the lion by force
आश्रमविरुद्धवृतिना	=	ఆశ్రమనియమములకు వ్యతిరేకముగా	=	by the behaviour which is against to the hermitage rules
संयमः	=	క్రమశిక్షణ	=	the regulation
किं+इति - किमिति	=	ఎందులకు ఇట్లు	=	why this
जन्मतः	=	పుట్టుక నుండి	=	from their birth
त्वया	=	నీచేత	=	by you
सत्त्वसंश्रयसुखोपि	=	అభయమును పొంది సుఖముగా వున్నటువంటి (అన్నిప్రాణులు)	=	giving happiness to the animals (inthe hermitage)
दूष्यते	=	అపవిత్రము అగుచున్నది	=	indescipline
कृष्णसर्पशिशुना	=	నల్లత్రాచుపాముచేత	=	by a small black snoke
इव+ चन्दनः	=	గంధపు చెట్టు వలె	=	like a sandle tree

Rahul Publications

भावः ఓ ఋషి కుమారా ! ఋషి కుమారులకు ఈ హింసా విధానము వారి స్వభవ విరుద్ధమయినట్టిది. పవిత్రిమైన ఈ వాతావరణము నీప్రవర్తన వలన కలుషితమై నల్లత్రాచు చే చుట్టబడిన చందన వృక్షమును పోలియున్నది.

भावः Dushyanta said this to the boy - your behaviour is against to the descipline of the hermitage. When a cobra on the sandle tree, it will be polluted. like this by our behaviour this hermitage becomes indiscipline.

8. **भवनेषु रसाधिकेषु पूर्वं क्षितिरक्षार्थमुशन्ति ये निवासम् ।**
नियतैकयतिव्रतानि पश्चात्तरुमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् ।।

భవనేషు రసాధికేషు పూర్వం క్షితిరక్షార్థముశన్తి యే నివాసం ।
నియతైకయతివ్రతాని పశ్చాత్ తరుమూలాని గృహీభవన్తి తేషాం ॥

Bhavaneshu Rasasdhikeshu Poorvam Kshithi rakshaardhamusanthi Ye nivasam|
Niyataika Yathivrathani Paschattarumoolani gruhee bhavanthi theshaam||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः भवनेषु, रसाधिकेषु, पूर्वम्, क्षितिरक्षार्थं, उशन्ति ये, निवासं, नियतैकयतिव्रतानि, पश्चात्, तरुमूलानि, गृहीभवन्ति, तेषां

प्रतिपदार्थः

भवनेषु	=	భవనములందు	=	Mansions (big buildings)
रसाधिकेषु	=	తెల్లని సున్నముతో అలంకరించబడిన	=	white washed
पूर्वम्	=	ముందు కాలమున	=	at young age
क्षितिरक्षार्थं	=	భుమిని కాపాడుటకు	=	to protect the earth
उशन्ति ये	=	కోరుకుని యున్నారో	=	to desire
निवासं	=	నివాసమును	=	living place
नियतैकयतिव्रतानि	=	వృద్ధాప్యమునందు నివసించుటకు గృహములుగా	=	become the houses of sages
पश्चात्	=	అంత్యకలమునందు	=	In (their) old age
तरुमूलानि	=	వృక్షములు	=	the trees
गृहीभवन्ति	=	నిహసములుగా అయినవి	=	changed as homes
तेषां	=	పురువంశపురాజులకు	=	to the puru vamsa kings

भावः భూమిని పరిపాలించు పురువంశ ప్రభువులు ఏ భవనములందు నివసించిలో వారు వృద్ధవయస్సు యందు ప్రశాంత ఏర్పడినవి. ఈ బాలుడు పురువంశమునందుకు పుట్టి యుండవచ్చును. (అని దుష్యంతుని భావన).

भावः The puru vansa kings who lived in the mansions in their young age, for them in their old age the trees become their houses it seems.

Rahul Publications

9. **वसने परिधूसरे वसाना नियमक्षाममुखी धृतैकवेणिः ।**
अतिनिष्करुणस्य शुद्धशीला मम दीर्घं विरहव्रतम् बिभर्ति ।।

వసనే పరిధూసరే వసానా నియమక్షామముఖీ ధృతైకవేణి: ।
అతినిష్కరుణస్య శుద్ధశీలా మమ దీర్ఘం విరహవ్రతం బిభర్తి ॥

Vasane Paridhoosare Vasaanaa niyamakshaama mukhee drutaika venihi |
Athi nishkarunasya Suddha Seelaa mama deergham Virahavratham bibharthi||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अीभज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः वसने, परिधूसरे, वसाना, नियमक्षाममुखी, धृत+एक वेणिः, अतिनिष्करुणस्य, शुद्धशीला, मम, दीर्घं, विरहव्रतं, बिभर्ति

प्रतिपदार्थः

वसने	=	రెండు వస్త్రములను	=	with a couple of clothes
परिधूसरे	=	దుమ్ముతో మలిన మయిన	=	dusty
वसाना	=	ధరించుచున్న	=	wearing
नियमक्षाममुखी	=	నియమ నిష్ఠలవలన కృశించిన	=	became very weak by
		ముఖముగలదియై	=	following vows and rituals
धृत+एक वेणिः	=	జడలుకట్టిన జుట్టు కలదియై	=	with matted hair
अतिनिष्करुणस्य	=	ఏమాత్రముదయలేనటు వంటి (నావలన)	=	extreme character
शुद्धशीला	=	పవిత్ర మగు శీలముగలశకుంతలను	=	Pure character
मम	=	నా యొక్క	=	my
दीर्घं	=	ఎక్కువ కాలము	=	long
विरहव्रतं	=	ఎక్కువ కాలము నుండి వియోగం	=	seperation vow
बिभर्ति	=	భరించుచున్నది	=	follows

भावः దుమ్ముతో మలినమయిన రెండే వస్త్రములతో, జడలు కట్టిన కేశములతో, కృశించిన శరీరముతో శకుంతల దయావిహీనుడనయిన నా యొక్క వయోగము ఎక్కువ కాలము నుండి భరించుచున్నది.

भावः Sakuntala who is wearing only a pair of dusty clothes, matted hair and become weak by following the separation vows from me was rejected gracellessly by me in the past.

Rahul Publications

**10. स्मृतिभिन्नमोहतमसो दिष्ट्या प्रमुखे स्थितासि मे सुमुखि ।
उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणी योगम् ।।**

స్మృతిభిన్నమోహతమసో దిష్ట్యా ప్రముఖే స్థితాసి మే సుముఖి ।
ఉపరాగాంతే శశినః సముపగతా రోహిణీ యోగమ్ ॥

Smruthibhinna mohathamaso distya Pramukhe Sthithasi me Sumukhi |
Uparaagaanthe Sasinaha Samupagathaa Rohinee yogam||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः स्मृतिभिन्नमोहतमसः, दिष्ट्या, प्रमुखे, स्थिता असि, मे, सुमुखि, उपरागान्ते, शशिनः, समुपगता, रोहिणी, योगम्

प्रतिपदार्थः

स्मृतिभिन्नमोहतमसः	=	అజ్ఞానమునశించిన జ్ఞాపకముచే	=	loss of remembrance
दिष्ट्या	=	భగవంతుని దయ వలన	=	by the God's grace
प्रमुखे	=	ఎదుట	=	in front of
स्थिता असि	=	నిలిచి యుంటివి	=	stood
मे	=	నా	=	my
सुमुखि	=	చక్కటి ముఖముకలదానా	=	Pleasant faced lady
उपरागान्ते	=	గ్రహణము తరువాత	=	After the eclipse
शशिनः	=	చంద్రుని యొక్క	=	of the moon
समुपगता	=	కలసి కొంటిని	=	Together
रोहिणी	=	రోహిణీ నక్షత్రమును కలసినట్టి	=	Rohinee
योगम्	=	యోగమును	=	Yoga

भावः ఓ చక్కని వదనము గలదాన! అజ్ఞానమువలన ఆనాడు నిన్ను గుర్తించక నిరాకరించితిని. ఇప్పుడు పొందిన జ్ఞాపకముల వలన గ్రహణము వీడిన చంద్రుడు రోహిణి నక్షత్రమును పొందినట్లుగా నిన్ను చేరితిని.

Rahul Publications

भावः Oh pleasant faced lady ! By the God's grace you came infront of me who is like a moon after the eclipse. I joined you like a moon who joins Rohine Star after the eclipse.

11. **सुतनु । हृदयात्प्रत्यादेशव्यलीकमपैतु, ते**
किमपि मनसः संमोहो मे तदा बलवानभूत् ।।
प्रबलतमसामेवंप्रायाः शुभेषु हि वृत्तयः
स्त्रजमपि शिरस्यन्धः क्षिप्तां, धुनोत्यहिशङ्कया ।।

సుతను హృదయాత్ ప్రత్యాదేశ వ్యళీకమపైతు తే ।
కిమపి మనస స్సమ్మోహోమే తదా బలవానభూత్ ॥
ప్రబలతమసామేవం ప్రాయా శ్శుభేషు హివృత్తయః
స్త్రుజమపి శిరస్యన్ధఃక్షిప్తాం ధునోత్యహిశంకయా ॥

Suthanu hrudyaath prathyadesa Vyaleekamapaithu te |
Kimapi manasaha Sammoho me thadaa balavaa nabhooth||
Prabala thama Saamevam prayaa subheshu hi vrutta yah|
Sthrajamapi Sirasyandhaha Kshipthaam dhunothyahi sankayaa||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः सुतनु, हृदयात्, प्रत्यादेशव्यलीकं, अपैतु, ते, किं अपि, मनसः, संम्मोहः, मे, तदा, बलवान, अभूत्, प्रबलतमसां, एवं प्रायाः, शुभेषु, हि, वृत्तयः, स्त्रजम् अपि, शिरसि, अन्धः, क्षिप्तां, धुनोति, अहिशङ्कथा,

प्रतिपदार्थः

सुतनु	=	సుందరీ	=	good personality lady
हृदयात्	=	హృదయమునుండి	=	from your heart
प्रत्यादेशव्यलीकं	=	నిరాకరింపబడుట అనే బాధను	=	bad feeling due to rejection
अपैतु	=	పోగొట్టుము	=	let it go
ते	=	నీ యొక్క	=	your
किं अपि	=	ఏదో	=	some unknown

मनसः	=	మనసుకు	=	to mind
संम्मोहः	=	మరిచిపోవుట	=	lack of rememberance
मे	=	నా యొక్క	=	my
तदा	=	ఆ సమయమునందు	=	at that time
बलवान	=	బలమైన	=	strong
अभूत्	=	కలిగినది	=	happened
प्रबलतमसां	=	జ్ఞానము అజ్ఞానముచే	=	whose knowledge was covered
	=	కప్పబడినప్పుడు	=	by unawareness
एवं प्रायाः	=	ఇటువంటివి సంఘటనలు	=	such as
शुभेषु	=	శుభములందు	=	in good things
हि	=	ఎలాగ అనగా	=	for that reason
वृत्तयः	=	మానసిక స్థితి	=	mental conditions
स्त्रजम् अपि	=	అది పూలమాల అయినను	=	though it is a garland
शिरसि	=	శిరస్సు మీద	=	on head
अन्धः	=	అంధుడు	=	blind person
क्षिप्तां	=	విసురబడిన	=	kept
धुनोति	=	నిరాకరించును	=	rejects
अहिशङ्कथा	=	పాముగా భావించి	=	feels it as a snake

भावः ఓ సుకుమారీ! నీ హృదయమునందు నిరాకరింపబడిన సంఘటన బాధ తొలగింపోవునుగాక! ఆనాడు నా మనసుకు కలిగిన బలమైన మరపు చేత నిన్ను గుర్తించ లేకపోయితిని. గుడ్డివాడు ఏ విధంగా పూలదండను పాముగా భావించి తిరస్కరించునో అట్టి అజ్ఞానము నాకు ఆనాడు కల్గినది అనిభావము.

भावः Oh! good personality lady ! In the past days insulted you. It should go away from your heart, when a person's mental condtion is not good, he will throw a garland, by the fear, it as a snake.

Rahul Publications

12. पुत्रस्य ते रणशिरस्ययमग्रयायी ।
दुष्यन्त इत्यभिहितो भुवनस्य भर्ता ।

चापेन यस्य विनिवर्तितकर्म जातं ।
तत्कोटीमत्कुलिशमाभरणं मघोनः ।।

పుత్రస్య తే రణ శిరస్య యమగ్రయాయీ
దుష్యన్త ఇత్యభిహితో, భువనస్య భర్తా ।
చాపేన యస్య వినివర్తిత కర్మ జాతం
తత్కోటి మత్కులిశమాభరణం మఘోనః ॥

Puthrasya te Rana Sirasya Yamagrayaayee Dushyantha Ithyabhihitho bhuvanasya bharthaa|
Chapena yasya vinivarthitha karma jaatham thathkoti mathkuli samaabharanam maghona||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः पुत्रस्य, ते, रणशिरसि, अयं, अग्रयायी, दुष्यन्तः, इति, अभिहितः, भुवनस्य, भर्ता, चापेन, यस्य, विनिवर्तितकर्म, जातं, तत्, कोतिमत्, कुलिशं, आभरणं, मघोनः

प्रतिपदार्थः

पुत्रस्य	=	పుత్రుని (ఇంద్రుని)	=	of the son
ते	=	నీయొక్క	=	Your
रणशिरसि	=	యుద్ధమునందు	=	in the battle field
अयं	=	ఈతడు	=	here
अग्रयायी	=	ముందునిలిచినవాడు	=	who is in the front
दुष्यन्तः	=	దుష్యన్తుడు	=	Dushyanta
इति	=	అనెడి పేరుతో	=	by this name
अभिहितः	=	కీర్తి పొందినవాడు	=	became famous
भुवनस्य	=	లోకముయొక్క	=	of the earth
भर्ता	=	ప్రభువు	=	the caretaker
चापेन	=	ధనుస్సుతో	=	with the bow

Rahul Publications

यस्य	=	ఎవరి యొక్క	=	whose
विनिवर्तितकर्म	=	చేయబడిన సహాయము కల్గినటవంటి	=	that has been provided
जातं	=	అయినది	=	became
तत्	=	ఆ	=	that
कोतिमत्	=	పదునయిన	=	in sharp
कुलिशं	=	వజ్రాయుధము	=	Vajraayudha
आभरणं	=	ఆభరణముగా	=	Ornament
मघोनः	=	ఇంద్రునికి	=	to Indra

भावः మారీచ మహర్షి అదితి (ఇంద్రుని తండ్రి) తో ఈ మాటలు చెప్పెను. ఓ అదితో! ఇతడు దుష్యంతుడీను పేరుత కీర్తిమంతుడు. నీ కుమారుడయిన దేవేంద్రునికి దేవదానవ యుద్ధమునందు సహకరించి ముందు నిలిచినవాడు. ఈతని ధనుస్సువలననే ఇంద్రునికి విజయములు చేకూరగా, వజ్రాయుధము అతనికి అలంకారమయినది.

भावः (Maareecha sage said these words about dushyanta) He is famous Dushyanta. becaue of he, your son devendra got the victory is the ware and the vajrayudha has become an ornament to him. [mareecha said these words to Indra's father 'aditi']

13. आखण्डलसमो भर्ता जयन्तप्रतिमः सुतः ।
आशीरन्या न ते योग्या पौलोमीसदृशी भव ।।

ఆఖండలసమో భర్తా జయన్త ప్రతిమస్సుతః ।
ఆశీరన్యా న తే యోగ్యా, పౌలోమీసదృశీ భవ ॥

Aakhandala Samo Bhartha Jayantha Prathimaha Suthaha
Aaseeranyaa na te yogyaa poulomee sadrusee bhava

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अीभज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः आखण्डलसमः, भर्ता, जयन्तप्रतिमः, सुतः, आशीः, अन्या, न, ते, योग्या, पौलोमी, सदृशी, भव

प्रतिपदार्थः

आखण्डलसमः	=	ఇంద్రునితో సమానమయినవదు	=	Equal to Devendra
भर्ता	=	భర్త	=	Husband
जयन्तप्रतिमः	=	జయంతునితో సమానుదు	=	Who is like Jayantha

सुतः	=	కొడుకు	=	Your son
आशीः	=	ఆశీర్వచనము	=	Blessings
अन्या	=	ఇతరమైన	=	Other
न	=	లేదు	=	Is not
ते	=	నీకు	=	For your
योग्या	=	తగునది	=	Suitable
पौलोमी	=	శచీదేవి		With Sacheedevi (who is the daughter of pouloman and who is the wife of Indra)
सदृशी	=	సమానురాలవు	=	equal
भव	=	అగుము	=	Become

भावः నీ భర్త ఇంద్రునితో సమానుడు. నీ కుమారుడు ఇంద్రుని కొడుకైన జయంతుని వంటి వాడు. నీవుశచీ దేవితా (ఇంద్రుని భర్యతో) సమానమైన సంపదలను, భోగములను అనుభవించుము.

भावः Your husband Dushyanta is equal to Devendra. Your son is like Jayanta who is the son of Indra. No other blessings are suitable to you. You are equal to Sacheedeva and have the prosperity and luxuries like her.

14. दिष्ट्या शकुन्तला साध्वी सदपत्यमिदं, भवान् ।
श्रद्धा वित्तं विधिश्चेति त्रितयं तत्समागतम् ॥

దిష్ట్యా, శకున్తలా సాధ్వీ, సదపత్యమిదం భవాన్ ।
శ్రద్ధావిత్తం విధిశ్చేతి త్రితయం తత్సమాగతమ్ ॥

Distyaa Sakuntalaa Saadhvee Sadapatyamidam bhavaan |
Sraddha Vittam Vidhischethi Tritayam thathsamangatham ||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अीभज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः दिष्ट्या, शकुन्तला, साध्वी, सत् + अपत्यं, इदं, भवान्, श्रद्धा, वित्तं, विधिः+च, इति, त्रितयं, तत् समागतः

प्रतिपदार्थः

दिष्ट्या	=	దేవుని దయవలన	=	by the God's grace
शकुन्तला	=	శకుంతల	=	Sakuntala

Rahul Publications

साध्वी	=	పతివ్రత	=	Simple living lady
सत् + अपत्यं	=	మంచి సంతానము	=	Good child
इदं	=	ఈ సర్వదనునుడు	=	This
भवान्	=	నీవు	=	Your
श्रद्धा	=	శ్రద్ధ	=	belief
वित्तं	=	సంపద	=	prosperity
विधिः+च	=	వేద విధానము	=	Perormance of vedadharmas
इति	=	ఈ విధముగా	=	this
त्रितयं	=	మూడును	=	three things
तत् समागतः	=	కలిసి వచ్చినవి	=	has come together

भावः పతివ్రత యైన శకుంతాల, సత్సంతానమయిన ఈ సర్వదమనుడు, వేదవిధులు తెలిసిన వాడవయ్యినీవు దైవ వశమున సంపూర్ణత్వమును పొందియంటివి.

भावः Sakuntala is a simple living lady. This boy (your son) is your prosperity. You have performed veda dharmas. By the God's grace faith, prosperity and fortune has come together.

Rahul Publications

15. **उदेति पूर्वं कुसुमं ततः फलं घनोदयः प्राक्तदनन्तरं पयः ।**
निमित्तनैमित्तिकयोरयं क्रमस्तव प्रसादस्य पुरस्तु सम्पदः ॥

ఉదేతి పూర్వం కుసుమం తత:ఫలం ఘనోదయ: ప్రాక్తదనంతరం పయ: ।
నిమిత్త నైమిత్తికయోరయం క్రమస్తవ ప్రసాదస్య పురస్తు సంపద: ॥

Vudethi poorvam kusumam thathahphalam ghanodyaha praakthadanam tharampayah |
Nimitta naimittikayorayam Kramasthva Prasaadasya purasthu sampadaha||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अीभज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः उदेति, पूर्वं, कुसुमं, ततः, फलम्, घनोदयः, प्राक, तत्, अनन्तरं, पयः, निमित्तनैमित्तिकयोः, अयं, क्रमः, तव, प्रसादस्य, पुरः, तु, सम्पदः

प्रतिपदार्थः

उदेति	=	ఉదయించును	=	rise up
पूर्वं	=	ముందుగా	=	First
कुसुमं	=	పుష్పము	=	flower
ततः	=	పిదప	=	after that
फलम्	=	పండు అగును	=	the fruit
घनोदयः	=	మేఘము పుట్టుక	=	the birth of clouds
प्राक	=	ముందుగా	=	first
तत्	=	పిదప	=	after that
अनन्तरं	=	మేఘములు వచ్చిన	=	the rising of colouds
पयः	=	వర్షము వచ్చును	=	the water
निमित्तनैमित्तिकयोः	=	కారణము, కార్యములకు	=	Fon the reason and result
अयं	=	ఇది	=	this
क्रमः	=	వరుస విధానము	=	is the order
तव	=	నీ యొక్క	=	to you
प्रसादस्य	=	అనుగ్రహమునకు	=	approval
पुरः	=	ముందు	=	before
तु	=	వరుస విధనము	=	but
सम्पदः	=	సంపద (ప్రాప్తించినది)	=	wealth

भावः ఓ స్వామీ! నీ వంటి మహనీయుల దర్శన భాగ్యము వలన సకల కోరికలు సిద్ధించునని భావించుచున్నాను. సృష్టిలో పువ్వుపుట్టి పండు అగును. మేఘములు పుట్టి వర్షము వచ్చును. అట్లు కరణము పిదప కార్యసిద్ధి జరుగును. నీ దర్శనమునకు ముందే శకుంతల సమాగమము జంగినది. కనుక మహపురుషుల అనుగ్రము తరువాతనే కార్యములు సిద్ధంచును అని తలచుచుంటిని.

भावः First reason then result will come. First flower then the fruit appears, first clouds come than the rain will appear. But before your approval the prosperity has come to me. I understood after the grace of the great people, all the good things happened.

Rahul Publications

16. **शापादसि प्रतिहता स्मृतिरोधरूक्षे भर्तर्यपेततमसि प्रभुता तवैव ।**
छाया न मूर्छति मलोपहतप्रसादे सुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा ।।

శాపాదసి ప్రతిహతా స్మృతిరోధరూక్షే భర్తర్యపేత తమసి ప్రభుతా తవైవం ।
ఛాయా న మూర్ఛతి మలోపహత ప్రసాదే శుద్ధేతు దర్పణతలే సులభావకాశా ।।

Saapaadasi Prathihathaa SmruthiRodharukshe bhartharya Pethamasi Prabhoothaa thavaiva |
Chaayana moorchati malopahata prasade suddhe tu darpana thalesulabha vakaasa||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्ः'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः शापात्, असि, प्रतिहता, स्मृतिरोधरुक्षे, भर्तरि, अपेततमसि, प्रभुता, तव, एव, छाया, न, मूर्छति, मालोपहत प्रसादे, सुद्धे, तु, दर्पणतले, सुलभावकाशा

प्रतिपदार्थः

शापात्	= శాపమువలన కల్గినది	= due the curse of durvasa's age
असि	= నిరాకరింప బడితివి	= is
प्रतिहता	= గుర్తించక పోవటం వలన కారణ్యమైన	= rejected
स्मृतिरोधरुक्षे	= భర్తచేత	= rude due to the loss of memory
भर्तरि	= శాపప్రభావము పోయి, గుర్తించుటవలన	= by your husband
अपेततमसि	= (నీ) స్థానమును పొందగలవు	= when the memory came back
प्रभुता	నీవు	= power (take backyour power = as a queen
तव	= నీవు	= to you
एव	= మాత్రమే	= only
छाया	= ప్రతిబింబము	= the reflection
न	= లేదు	= not
मूर्छति	= కనిపించుట	= clear
मालोपहत प्रसादे	= దుమ్ముతో కూడుకున్న	= which covers with dust

Rahul Publications

सुद्धे	= శుభ్రమయిన	= clean
तु	= కానీ	= but
दर्पणतले	= అద్దమునందు	= on the mirror
सुलभावकाशा	= చక్కగా ప్రకాశించును (కనిపించును)	= reflects clearly

भावः (ఓ శకుంతలా!) దుర్వాసముని శాపము కరణముగా నీ భర్త నిన్ను నిరాకరించినాడు అనాడు. ఇప్పుడు శాపప్రభావము పోవుటచే నిన్ను గుర్తించినాడు. నీ స్థానమును నీవు తిరిగి పొందుము. దుమ్ముతో కూడిన అద్దమునందు ప్రతిబింబము చక్కగా ప్రకాశించును.

भावः You were rejected by your husband when he lost his memory. After the effect of Durvasa Sage's curse, he recognised you. Now you got your own place in his life. When a mirror was covered with the dust, the reflection will be unclear.

17. रथेनानुद्धातस्तिमितगतिना तीर्णजलधिः
पुरा सप्तद्वीपां जयति वसुधामप्रतिरथः ।
इहायं सत्वानां प्रसभदमनात्सर्वदमनः
पुनर्यास्यत्याख्यां, भरत इति लोकस्य भरणात् ।

రథేనానుద్ధాతస్తిమితగతినా తీర్ణజలధిః
పురా సప్తద్వీపాం జయతి వసుధామప్రతిరథః ।
ఇహాయం సత్వానాం ప్రసభదమనాత్సర్వదమనః
పునర్యాస్యత్యాఖ్యాం భరత ఇతి లోకస్య భరణాత్ ॥

Rathenaanuddhaathasthimithagathinaa theernajaladhi
Puraa Sapthadweepaam jayathi vasudhaamaprathi rathaha |
Ehaayam Sathvaanaam Prasabha damanaathasarvadamanaha
Punaryaasya thyaakhyaam bharatha ethi lokasya bharanaath||

Rahul Publications

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अभिज्ञान शाकुन्तलम्'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः रथेन, अनुद्धातस्तिमित गतिना, तीर्णजलधिः, पुरा, सप्तद्वीपां, जयति, वसुधां, अप्रतिरथः, इह, अयं, सत्वानां, प्रसभदमनात्, सर्वदमनः, पुनः, यास्यति, आख्यां, भरतः, इति, लोकस्य, भरणात्,

प्रतिपदार्थः

रथेन	= రథముతో	= with the chariot
अनुद्धातस्तिमित गतिना	= స్థిరమయిన వేగము గల	= stable speed

तीर्णजलधिः	=	సముద్రములు దాటినవాడై	=	cross the oceans
पुरा	=	ముందు	=	first
सप्तद्वीपां	=	ఏడు ద్వీపములను	=	Seven Islands
जयति	=	జయించను	=	conquer
वसुधां	=	భూమిని	=	all over the earth
अप्रतिरथः	=	శత్రురథములు ఎదురు లేనివాడై	=	without enemies chariots
इह	=	ఈ భూమిపై	=	in this world
अयं	=	అతడు (సర్వదమనుడు)	=	He (Sarvadamana)
सत्वानां	=	క్రూర జంతువుల యొక్క	=	of the wild animals
प्रसभदमनात्	=	బలముతో అణచుట వలన	=	controlled by force
सर्वदमनः	=	'సర్వదమనుడు' అని	=	who's name is Sarvadamana
पुनः	=	తిరిగి	=	again
यास्यति	=	పొందును	=	he will get
आख्यां	=	పేరును	=	the name
भरतः	=	భరతుడను	=	Bharata
इति	=	అని	=	as
लोकस्य	=	లోకము యొక్క	=	of world
भरणात्	=	భారమును భరించుట వలన	=	because he bears the burden

भावः దుష్యంతుడు తన వంశప్రతిష్ఠను గురించి మారీచమునిని అడుగగా, ఆయన సర్వదయమని భవిష్య విషయములను ఈ విధముగా వివరించెను. సర్వదమనుడను ఈతడు స్థిరగమనముచే వేగముగల రథమునారోహించి అన్ని సముద్రములను దాటి సప్తద్వీపములు గల భూమండలమును జయించగలడు. ఇతడు చిన్న తనముననే క్రూర మృగములను అణగద్రొక్కుట వలన సర్వదమనునిగాను; తరువాత భూమండలము భారమును భరించిన వాడగుట చేత భరతునిగాను పేరుతో ఖ్యాతిపొందగలడు.

भावः The sage said these words to Dushyanta about Sarvadamana's future. With the great chariot of he will cross all the oceans and he will conquer the whole world. At his young age he controled all the wild animals in the hermitage. Because of this reason he got the name as **सर्वदमनः ।** Again he got the name as Bharata, because he bears the burden of the whole world.

Rahul Publications

18. **तव भवतु बिडौजाः प्राजवृष्टिः प्रजासु ।**
त्वमपि विततयज्ञो वज्रिणं प्रीणयस्व ।।

युगशतपरिवर्तानेवमन्योन्यकृत्यै -
र्नयतमुभयलोकानुग्रहश्लाघनीयः ।।

తవ భవతు బిడౌజాః ప్రాజవృష్టిః ప్రజాసు
త్వమపి వితతయజ్ఞో వజ్రిణం ప్రీణయస్వ ।
యుగశత పరివర్తానేవ మన్యోన్యకృత్యై
ర్నయత ముభయలోకానుగ్రహ శ్లాఘనీయః ॥

Thava bhavathu bidoujaa prajaavrushti prajaasu
Thvamapi vitata yagno vajrinam preenayaswa |
Yugasatha parivarthaaneva manyonya kruthyai
Rnayatha mubhaya lokaanugraha slaaghaneeyaha ||

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson ''प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः'' is an extract from 7th canto of ''अीभज्ञान शाकुन्तलम्:'' written by the great poet kalidasa.

पदविभागः तव, भवतु, बिडौजा, प्राजवृष्टिः, प्रजासु, त्वं अपि, विततयज्ञः, वज्रिणं, प्रीणयस्व, युगशतपरिवर्तान्, एवं, अन्योन्यकृत्यैः, नय तं, उभयलोकानुग्रह, श्लाघनीयः

प्रतिपदार्थः

तव	=	నీ యొక్క	=	you
भवतु	=	అగుగాక	=	will be
बिडौजा	=	ఇంద్రుడు	=	devendra
प्राजवृष्टिः	=	అధికమైన వర్షము గలవాడు	=	full of rain
प्रजासु	=	ప్రజల కొరకు	=	on your people
त्वं अपि	=	నీవు కూడ	=	you also
विततयज्ञः	=	ఎన్నోయజ్ఞములు చేసి	=	did many yagos
वज्रिणं	=	దేవేంద్రుని	=	Indra
प्रीणयस्व	=	సంతృప్తి పరచుము	=	made him happy
युगशतपरिवर्तान्	=	వందలాది యుగములు	=	hundreds of yugas

Rahul Publications

एवं	=	ఈ విధముగానే	=	in this way
अन्योन्यकृत्यैः	=	ఒకరికొకరు సహకరించుకొనుచు	=	by mutual acts
नय तं	=	ఉండెదు	=	Let it happen
उभयलोकानुग्रह	=	భూలోకము స్వర్గలోకములందు	=	to the earth and the heaven
श्लाघनीयः	=	కొనియాడదగినట్టి	=	praise

भावः మారీచముని దుష్యంతుని, దేవేంద్రుని ఆశీర్వదించుచు ఇట్లు పలికినాడు. రాజా! దుష్యంతా విస్తృత యాగములచే దేవేంద్రుని సంతృప్తి పరచుము. ఇంద్రుడు వర్షములనిచ్చి నీ రాజ్యమును రక్షించును. మీరిరువురు భూలోక! స్వర్గలోకములకు శుభములను చేకూర్చుచూ వందల యుగములు ఉండెదరుగాక!

भावः Devendra will give more rains in your kingdom for your people. You also did mony yagas to satisfy indra. In this way you both will have mutual help fou hundreds of yagas.

19. **प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः**
सरस्वती श्रुतिमहतां महीयताम् ।
ममापि च क्षपयतु नीललोहितः
पुनर्भवं परिगतशक्तिरात्मभूः ।।

ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ పార్థివ:
సరస్వతీ శ్రుతిమహతాం మహీయతామ్ ।
మమాపి చ క్షపయతు నీలలోహితః
పునర్భవం పరిగత శక్తిరాత్మభూః ॥

Pravarthathaam prakruthi hithaaya pardhivaha
Saraswathee sruthimahatham maheeyathaam
Mamaapi cha kshapayathu neelalohithaha
Punarbhavam parigatha sakthiraathmabhoo

कविपरिचयः This sloka is taken from the lesson "प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः" is an extract from 7th canto of "अभिज्ञान शाकुन्तलम्ः" written by the great poet kalidasa.

पदविभागः प्रवर्ततां, प्रकृतिहिताय, पार्थिवः, सरस्वती, श्रुतिमहतां, महतीयं, मम+अपि, क्षपयतु, नीललोहितः, पुनर्भवं , परिगतशक्तिः, आत्मभूः

Rahul Publications

प्रतिपदार्थः

प्रवर्ततां	=	ఉండునుగాక	=	will get
प्रकृतिहिताय	=	ప్రజాక్షేమం కొఱకు	=	for the welfare of the people
पार्थिवः	=	ప్రభువు	=	The king
सरस्वती	=	కవుల కవితలు	=	The words of the poets
श्रुतिमहतां	=	విద్వాంసుల యొక్క	=	of the scholars
महतीयं	=	ప్రశంసింపబడునుగాక	=	Respected
मम+अपि	=	చూచువారికి కూడా	=	i am also
क्षपयतु	=	మోక్షమును కల్గించుగాక	=	comes to an end
नीललोहितः	=	ఈశ్వరుడు	=	parameswara
पुनर्भवं	=	పునర్జన్మను పోగొట్టి	=	takes birth again
परिगतशक्तिः	=	గొప్పవైన శక్తులతో	=	with all powers
आत्मभूः	=	స్వయంప్రకాశమగునట్టి	=	self shine

भावः రాజులందరూ స్వసుఖమును విడిచి ప్రజాక్షేమమును అపేక్షించెదరు గాక! కవులు, విద్వాంసుల వాక్కులు వేద సారాంశములు లోకమునందు ప్రశంసించుబడుగాక. ఈశ్వరుడు తన శక్తులతో పునర్జన్మకు పోగొట్టి మోక్షమునొసగు గాక!

भावः All the kings will think about their people's welfare, may the scholars and pandits should be honoured and parameswara with his great power will give the salvation to all.

Rahul Publications

Q8. निबन्ध प्रश्नाः

Q1. विक्रमादित्यसभायां कविभिः पण्डितैश्च कृतं कवितावैभवम् विवृणुत?

Explain the beauty of poetry recited by the Navaratnam of Vikramaditya?

Q2. 'नवरत्नानि' इति पाठ्यभागस्य सारांशं लिखतः?

Summarize the lesson Navaratnani?

Q3. आचार्य रामुलु महोदयमनुसृत्य नवरत्नसमायाः वैशिष्ट्यं रूपयत.

Describe the greatness of the court of Nine gems as narrated by A. Ramulu.

Ans :

Introduction

This present lesson ''नवरत्नानि'' is Written by prof. A Ramulu, who was the H.O.D, Department of Sanskrit in the Osmania university. He was honoured by different institution. He had profound knowledge in sahitya, vyakarana and Mimamsa. He wrote more 30 books and 60 papers. नवरत्नानि is one of his famous play. In this lesson the poet narrates the story about king Vikramadity's court and the poetic skills of nine poets.

Nine gems of the court of king Vikramadity

King Vikramaditya who was a legendary emperor of ancient India, who ruled Ujjain. He is also known for his generosity, courage and patronage of scholars, and his court name was **Saraswati Bhavan,** nine gems or Navaratana adorned his court. The various fields of these nine gems proved that king vikramaditya gave patronage to arts and literature.

धन्वन्तरिः क्षपणकाऽमरसिंह शङ्कुः
वेताळभट्टः घटकर्परः कालिदासः ।
ख्यातो वराहमिहिरो नृपते सभायाम्
रत्नानि वै वररूचिर्नव विक्रमस्य ।।

Navaratna were:

1. Dhanvantari (धन्वन्तरिः)
2. kshapanaka (क्षपणकः)
3. Amarsimha (अमरसिहः)
4. Srisankhu (श्रीशंकुः)
5. Vetalabhatta (वेतालभट्ट)
6. Ghanntakarpara (घटकर्परः)

Rahul Publications

7. Mahakavi Kalidasa (महाकवि कालिदासः)
8. Varahmihira (वराहमिहिरः)
9. Vararuchi (वररूचिः)

Dhanvantari (धन्वन्तरिः)

Dhanvantri was a great surgeon. He was the author of Ayurveda. He said that the body is the most important to perform any activities and for that food is very essential, he said that who are greedy and eats excess food will harm their body सात्विकाहारसेवनेन स्वास्थयं सर्वदा समीचिनं भवति| Dhanvantri advised that one should eat very healthy (sattvic) food.

Kshapanaka (क्षपणकः)

Kshapanaka was a poet and a follower of jaina philosophy. He said that he couldn't compose beautiful poetry. According to him one should bow down near god. One cannot get liberation unless he concentrated on the lord totally. One may have a holy dip in the river Ganges, reciting Vedic chants etc would not help to get liberation, they should perform penances, sacrifices and need to follow Vedic rituals.

Amarsimha (अमरसिहः)

Amarsingh was a Sanskrit lexicographer and poet. He is the author of Sanskrit dictionary Amarakosa. His Amarkosha is a vocabulary of Sanskrit roots, homonyms and synonyms. It is also called Trikanda as it has 3 parts. He gave a outlook how people think about god. That God will be jina for Jainism, Buddha for Buddhist, Siva for saivas and Vishnu for Vaishnavas. The vikramanka told that the veda said - Truth is one but the wise person expresses it in different ways. ''एकं सत् विप्रा बहुधा वदन्ति''

Srisankhu (श्रीशंकुः)

Sri Shanku was the author of Mimamsa philosophy. According to him by the knowledge panamas one should get liberation.

Vetalabhatta (वेतालभट्ट)

Vetala Bhatta was a Sanskrit author from ancient India. He is known to have attributed the work of the sixteen stanza "Niti-pradeepa". He is included among the legendary Navaratnas of Vikramaditya's court, he was the expert of dance. He said that dance was an entertaining recourse to people of different way. Our ancient sages sang the glory of the Vedas. Through penances one can identify the Supreme one.Lord Siva gave half of his frame to his spouse Uma. As a result, the entire mortal and celestial beings appear to be the blending of three gunas: Sathwa, Rajas and Thamas. The school of dance is the best means of salvation and God's sacrifice. It is multifaceted and the onlookers are equally pleased and can enjoy the spirit, in dance one can understand all the emotions

Rahul Publications

Ghanntakarpara (घटकर्परः)

Ghatakarpara was an expert in writing poems full of alliteration. He proudly says that he is the best poet in writing alliterations. In a poem, he compliments the hero who pacify women whose faces become angry in love and the rumbling clouds made the travellers anxious for which the sorrow of the women increased.

Mahakavi Kalidasa (महाकवि कालिदासः)

Kalidasa is the immortal greatest Sanskrit poet of India. His composed works based on the mythology and philosophy of India.He wrote three dramas namely Malavikagnimitram, Vikramavasiyam and Abhignana Shakuntalam. His two great epics are Kumarasambhava and Raghuvamsa. The two short poems written by him are Ritusamhara and Meghasandesam, Abhignanashakuntalam is one of the famous drama written by him. Mahakavi Kalidas is considered contemporary Vikramaditya. Kalidas got the most fame from the drama 'Abhigyan Shakuntala 'which has been translated into many languages of the world.

Varahmihira (वराहमिहिरः)

Varahamihira was an astrologer. He wrote three important books: Panchasiddhantika, Brihat Samhita, and Brihat Jataka. The Panchasiddhantaka is a summary of five early astronomical systems including the Surya Siddhanta. The Paitamaha Siddhanta, appears to have many similarities with the ancient Vedanga Jyotisha of Lagadha. Brihat Samhita is a compilataion of an assortment of topics that provides interesting details of the beliefs of those times. According to him science of astrology dealt with time. One who know the astrology of science can know the Veda. Brihat jatak is a book on astrology which appears to be considerably influenced by Greek astrologer

Rahul Publications

Vararuchi (वराहमिहिरः)

Vararuchi was a scholar in grammar and Sanskrit. Some Historians have identified him with Katyayana. Vararuchi is said to be the author of Prakrit Prakasha, which is first Grammar of Prakrit Language. He also another gem of Vikramaditya. He said that whether you study all literature or not, you must learn grammar otherwise, you won't be able to speak correctly with the proper use of the syllables. He said one should use शकृत instead of सकृत and स्वजन and not श्वजन. Grammar is most important.

Then, in a funny way Dhanvatri said - it so happened, during the conversation prior of fixing the marriage, the bride did not agree to marry the groom because the groom lacked knowledge in grammar. She commented - "I don't want to marry him. He is quite ignorant in grammar and has no proper skill in communication."

నవరత్న

పరిచయం :

'నవరత్న' పాఠ్యభాగం ప్రొఫెసర్ శ్రీరాములు ఉస్మానియ యూనివర్శిటి సంస్కృత విగాధిపతిచే వ్రాయబడింది. అనేక విశ్వవిద్యాలయలచే గౌరవంను పొందుకున్నారు. సాహిత్యం వ్యాకరణం మిామాంసలపై అపారమైన పట్టు ఉంది. ఆయన 30 పుస్తకాలు 60 పేపర్స్‌ను వ్రాశారు. అందు నవరత్న పేర్కొన్నదగిన రచన విక్రమాదిత్య ఆస్థానంలో ఉన్న తొమ్మిది మంది కవుల గురించి వ్రాయబడింది.

విక్రమాదిత్య రాజదర్బార్ నందుగల తొమ్మిది మంది కవులు :

ఉజ్జయిని సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తున్న గొప్ప రాజు విక్రవమాదిత్యుడు. అ రాజుదర్బారు పేరు. "సరస్వతి భవన్" ఆయన రాజు దర్బారు నందు సాహిత్యం కళలు నందు పెట్టుకున్న గొప్ప కవులు తొమ్మిది మంది ఉన్నారు.

అ పండితుల యొక్క పోషణ పర్వం చూసుకొనెడివాడు.

"దన్వంతరి : క్షపణక మర్సింహ శడక్ :
వెతాళభాట్ట : గారు కర్వర్ : కాళిదాస :
ఖ్యాతో వరాహమిహీరో న్నపతే సభయ్యం :
రాత్రాని వై వరకు జినవ విక్రమస్య :

ఆనవరత్నాలు

(1) ధన్వంతరి (2) క్షపణక
(3) అమరసింహ (4) శ్రీశంకు
(5) వేతాలభట్ట (6) ఘట కార్పర్
(7) కాళిదాసు (8) వరహమిహీర
(9) వరరుచి

1. **ధన్వంతరి :** ధన్వంతరి గొప్ప చస్త్ర చికిత్సా నిపుణుడు ఈయన ఆయుర్వేదంను రచించాడు. కనుక father of ఆయుర్వేద అంటారు. అనేక క్రియలు చర్యలు జరిగించటానికి దేహం ప్రాముఖ్యమైందిగా చెప్తాడు. ధన్వంతరి శరీరంనకు మంచి ఆహారం వ్యాయమం అవసరం అంటారు. ఈన "ధన్వంతరినిఘంటలవు"ను వ్రాయటం జరిగింది.

Rahul Publications

2. **క్షపణక :**

ఈన గొప్ప జైన్ తత్వవేత్త "నేను మంచి కవిని కాకపోవచ్చు" కాని, భగవంతుని వద్ద మోకాళ్ళు వంచి భక్తి శ్రద్ధలతో అయనకు సమర్పించుకొంటే ప్రశాంతత లభిస్తుందని తెల్పుతాడు. ఎక్కడో గంగా నదిలోను మరే ప్రదేశంలో సంచరిస్తేనో నదిలోనో మునిగితే మోక్షం లభించదని చెప్పాడు. వేదాలలో ఉన్న నియమ నిబంధనలు పాటిస్తే మంచిదంటాడు.

3. **అమర సింహం :** అమర సింహ సంస్కృతంలో గొప్ప కవి మరియు గొప్ప నిఘంటువును సంస్కృతంలో వ్రాశారు. అదే 'అమర కోసం' 'నామ లింగాను శాసనం'. అమర కోసం గ్రంథంలో సంస్కృత పదకోసం పర్యాయ పదాలు మొదలైనవి వ్రాయబద్దాయి. దీనిని "త్రికంద" అని కూడా పిలుస్తారు. ఇందు 3 భాగాలు గలవు. ఈన ప్రజలు భగవంతుడ్ని ఎలా కొలుస్తారో చెప్తాడు. భగవంతుడ్ని ప్రజలు జైనులు, బౌద్ధులు, హిందూ మతాల వారిగా కొలుస్తారు.

'సత్యము ఒక్కటే కాని జ్ఞాని భగవంతుడ్ని వివిధ మార్గాల్లో తెల్పుతాడు.

4. **శ్రీశంకు :** "మీమాంస' తత్వాను వ్రాశాడు శ్రీశంకు ప్రకారం స్వేచ్ఛ, అనేది వ్యక్తి వ్యక్తుత్వంపై ఆధారపడి ఉంటుందని చెప్పాడు.

5. **వేతాలభట్ట :** ప్రాచీన భారతంలో వేతాలభట్ట సంస్కృత కవి. ఈన "నీతిప్రదీప" నందు పదహారు చరణంలుగల రచన చెసెను. విక్రమాధిత్య నవరత్నాలలో ఈన ఒక గొప్ప కవి. ఈన నాట్యంలో దిట్ట ఋషులు వేదాల గురించి చెప్పారు. సుప్రీంను గుర్తించవచ్చు. నృత్యం మోక్షానికి దేవుని త్యాగానికి ఉత్తమ సాధనం నృత్యంలో అన్ని భావోద్వేగాలను అర్థం చేసుకోవచ్చు. తపస్సు ద్వారా శివుడు తనలో సగభాగంను, తన భాగస్వామికిస్తాడు.

6. **ఘటకర్పర్ :** సంస్కృతలో పద్యాలు రాయటంలో ప్రేమతో కోపంగా మారిన మహిళలను శాంతిపజేసే వ్యక్తిని ప్రశంసిస్తూ అనుప్రాస కవితలు వ్రాయడంలో దిట్ట శ్లోకాలను వ్రాశాడు.

7. **కళిదాసు :** కాళిదాసు గొప్ప సంస్కృత కవి భారత దేశంలో గొప్ప పేరొందిన నాటక రచయిత చరిత్ర యొక్క పురాణాలు తత్వ శాస్త్రం ఆధారంగా అయన ఎన్నో స్వంత రచనలు చేశారు.

మహకవి కాళిదాసు సమకాలీన క్రమాదిత్య భావిస్తారు. కాళిదాసు రచించిన "అభిజ్ఞాన్ శాకుంతలం" ప్రపంచంలో అనేక భాషల్లోకి అనువదించబడిన నాటకం. ఈ నాటకం కాళిదాసుకు గొప్ప ఖ్యాతిని తెచ్చి పెట్టింది.

8. **వరహ విమిహీర :** ఈన ఒక గొప్ప జ్యోతిష్కుడు ఈయన ముఖ్యమైన మూడు పుస్తకాలను వ్రాశాడు.

(1) బృహత్ సంహిత

(2) బృహత్ జాతక

(3) పంచ సిద్ధాంతిక గ్రంధాలు వ్రాశాడు

Rahul Publications

సూర్య సిద్ధాంతంలో ఐదు ప్రారంభ ఖగోళ వ్యవస్థల గురించి ఉంది (ఎ) పైధాగారస్ సిద్ధాంతం (బి) లాగరీథమ్స్‌తో పురాతన వేదాంగంతో, జ్యోతిష్యంలో చాలా మూలికలు ఉన్నాయని తెల్పదు. తెల్పాడు.

బృహత సంహిత ఆసక్తికరమైన వివరాలను అందించే అంశాల కలయిక. జోతిష్కశాస్త్రం కాలంతో వ్యవహరించేది.

9. **వరరుచి :** వ్యాకరణ వేత్త సంస్కృత పండితుడు చరిత్రకారులు ఇతనిని కాత్యామునితో పోలుస్తారు. వరకుచేచిని ప్రాఖ్యత భాష యొక్క మొదటి వ్యాకరణం అయిన "ప్రకృతి ప్రకాష" రచయితగా చెప్పారు. సంస్కృత సాహిత్యాన్ని అధ్యయనం చేసినా చేయకపోయిన వ్యాకరణం అధ్యాయనం చేయాలని చెప్తాడు. లేకపోతే అర్ధవంతంగా మాట్లాడలేరని చెప్తాడు. ధన్వంత్రి ఇలా అన్నాడు. పెళ్ళిచూపులకు వెళ్ళినప్పుడు వరుడి భాష సరిగా లేదని వదువు వరుడిని తిరస్కరించిదని చెప్తారు.

Q4. प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः इति पाठ्यांशस्य निबन्धं लिखत।

Write the summary of pravartataa prakrtihitaay paarthivah?

OR

दुश्यन्त शकुन्तयोः पुनः स्समागमवृतान्तं वर्णनम् ?

Explain the reunion of Shakuntala and King Dushyanta?

Ans :

Introduction

The lesson प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः which is abstracted from the Seventh Act of the play Abhignana Shakuntala written by Mahakavi Kalidas. He wrote three dramas namely Malavikagnimitram, Vikramavasiyam and Abhignana Shakuntalam. His two great epics are Kumarasambhava and Raghuvamsa. The two short poems written by him are Ritusamhara and Meghasandesam. Abhignana Shakuntalam is one of the famous drama written by him. The story is about the love of Dushyanta and Shakuntala. The Seventh Canto describes the reunion of Shakuntala and King Dushyanta, how he met his wife and son in the hermitage of Maricha.

Dushyanta decended from heaven

King Dushyanta went to heaven to help the gods in their battle with the demons. After helping Lord Indra in defeating the demons, he was duly honoured by Indra for his victory over the demons. Dushyanta returns to Earth in the chariot which is driven by Matali, the charioteer of lord Indra. On their way, he praises Indra for honouring him by offering place on his throne. प्रथमोपकृतं मरूत्वतः परिपत्त्या लघु मन्यते भवान् Matali said, oh king Dushyanta! you know that both of you are dissatisfied, you consider the previous obligation

Rahul Publications

of Indra to be insignificant due to the subsequent honour shown to you by him. Lord Indra is also, impressed by your feats of adventure.

Then King Dushyanta enquires about the way they were going to travel and then the celestial Charioteer Matali said we are in the the Himalayan region, Hemakuta, in the area of sage Maricha's hermitage, which is the most favourite place for the sages. See that Prajapati, who was born from Marichi, the son the Brahma and who himself is the father of gods and demons, he practices penance here along with his wife. सुरासुरगुरूः सोऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति. The king expresses his desire to visit the sage and his wife. Meanwhile the charioteer and Matali go to Sage Kashyapa to tell the arrival of Dushyanta.

Dushyanta meets his son sarvadamna

While Matali went, Dushyanta waited there and thought that the hermitage is more comfortable than heaven and he felt that he has plunged in a pool of nectar. Then he feels that his hand trembled in vain as he has no desire. His earlier rejection of fortune has turned into grief. Dhushyanta indicated an omen do not hope to fulfil my desire, oh arm! Why do you throb for nothing? Good fortune, that was denied before, surely turns into pain.

Then King Dushynta observes a boy being warned by some female attendants who is very disobedient boy who is forcibly dragging a cub of lion from its mother for the purpose of playing. The cub had half sucked (had not filled its stomach) the milk and whose mane are roughly handled. Then king approached with a smile and said -"oh son of a great sage! Your behaviour is against the manners of the hermitage (ashram), where you have spent your life since birth, this kind of behaviour is not advisable for the son of a sage. Why do you bring disgrace inspite of giving happiness to the animals here just like a black cobra surrounds the fragrant sandalwood tree? The king felt a paternal affection for that boy. One of the two female attendants went meanwhile the other female attendant requested Dushyanta to release the cub from the hold of the boy. The king wonders how can a hermit boy behave in such a way. When Dushyanta enquires about the boy, she replies that he was not a hermit boy but belonged to the family of the PuruDynasty. His mother was related to the celestial nymphs. But when the king enquires about the husband of that lady, the attendant does not wish to speak about the person who has abandoned his wife.

King Dushyanta wonders and hopeful," does the boy belong to same race (clan) as mine."The rulers of Puru Dynasty were the first rulers on Earth. They desired to live in palace, and hence white washed their houses for protection. And in the old age ,such majestic rulers took. shelter near the roots of trees and practiced their aesthetic (sage) vows and observed it in a rigid way. He wished that the boy be his son and may be that was his story. At that time the second attendant returns with the doll, and asks him to appreciate the beauty of the bird. The boy mistakes the word for his mother's name and asks where his mother is? The king felt happy but controlled himself thinking that though the boy's mother name is Shakuntala, it may be a coincidence.

Rahul Publications

Reunion king Dushyanta and shakuntala

The female attendants found that the boy lost his talisman. Dushyanta picked it up regardless of the warnings by other women. They were astonished as that talisman could not be touched by anyone other than his parents or teacher. They ran to inform Shakuntala of the happenings. When Shakuntala came there, king Dushyanta saw Shakuntala and said- who was wearing a pair of dusky clothes with the face emaciated by vows, having her hair woven in a single plait, the chaste lady has been following now of separation from me who was extremely pitiless. He took pity on her. He said that when people are overpowered by darkness, then they would behave improperly.

उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणी योगम् ॥

Luckily, O beautiful one, today you are standing in front of me whose darkness in the form of infatuation is dispelled by recollection. At the end of eclipse, Rohini has attained union with the Moon. Seeing Dushyanta's grief, Shakuntala says that it may be due to her previous sins that the affectionate king has become indifferent towards her at that time. Dushyanta says that he has remembered her on getting the ring he has given her. He asks her to wear it, but Shakuntala says that she cannot believe it and asks the king to wear it.

Maricha blesses the king

Sage Maricha arrived there and praised the king's valour for helping Indra in waging the war. The sage further says that when Menaka has brought Shakuntala to the hermitage, he has understood through his meditative power that the king has rejected Sakuntala only because of the curse of Durvasas. Marichi points towards everyone at a time and said - How auspicious! the chaste(virtuous) Shakuntala, this noble child Saravadamana and you (Dushyanta) three have come together consisting of faith, fortune and performance of rite.

Rahul Publications

श्रद्धा वित्तं विधिश्चेति त्रितयं तत्समागतम् ॥

Dushyanta feels relieved, as he has been freed from blame. He said to Marichi- flower blooms first and then come the fruits. First appear the clouds and afterwards the rain, this is the usual order of cause and effect. Fortune comes, however (to me Dushyanta) even in advance of your favour.

आशीरन्या न ते योग्या पौलोमीसदृशी भव ॥

By giving blessing Marichi said - Oh Shakuntala! Your husband is equal to Indra, your son resembles Jayanta. No other blessing is suitable to you. May you be like Sachi the daughter of पौलोमी । Marichi blesses their son as the future emperor who bears the name of BHARAT. He will conquer the three worlds. He is called Sarvadamna as he subdued all the animals, but he will be called Bharata by protecting all the worlds. Marichi ask the king to take his wife and son to his kingdom in the divine chariot driven by Matali. Dushyanta utters the Bharatavakya wishing that kings may work for the welfare of the citizens.

प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः इति पाठ्यांशस्य निबन्धं लिखत।

Write the summary of pravartataa prakrtihitaay paarthivah?

OR

दुश्यन्त शकुन्तयोः पुनः स्समागमवृतान्तं वर्णनम् ?

Expalin the reunion of Shakuntala and King Dushyanta?

Ans :

పరిచయం

"ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయ పార్థివ". అను పాఠ్యభాగం మహాకవి కాళిదాసు రచించిన "అభిజ్ఞాన శాకుంతలం" అను నాటకంలోని సప్తమాంకం నుండి గ్రహించబడింది. మహాకవి "మాళవికాగ్ని మిత్రం" "విక్రమోర్వసీయం" అభిజ్ఞాన శాకుంతలం అను మూడు నాటకంలను రచించినాడు. వీటితో పాటుగా "కుమార సంభవం" రఘువంశం" వంటి ఖండ కావ్యాలను రచించారు. మరియు "రితుసంహార" "మేఘ సందేశం" వంటి పద్య కావ్యాలను వ్రాసి మహాకవిగా పేరు ఘటించారు. ఇందు "అభిజ్ఞాన శాకుంతలం" పేర్కొందిన నాటకం దుష్యంత, శకుంతల ప్రేమ వ్యహారం ఇందు వివరించబడింది.

స్వర్గం నుండి దిగివచ్చిన దుష్యంతుడు :

స్వర్గంలో జరుగుతున్న యుద్ధంలో దేవతల పక్షాన వారితో కలిసి రాక్షశులను సంహరించటం కోసం పట్టుదలతో పోరాడి యుద్ధంలో రాక్షశులను ఓడించి ఇంద్ర భగవానుడితో ప్రశంశలను పొందాడు. యుద్ధానంతరం ఇంద్ర భగవానుండి రథం నడిపే మాతలి ద్వారా భూమికి చేరుకునే సమయంలో ఇంద్రుడు తనకు కల్పించిన ఆ స్థానంను బట్టి ప్రశంపిస్తూ భూమికి చేరుకున్నాడు.

प्रथमोपकृतं मरूत्वतः परिपत्त्या

మాతలి దుష్యండితో ఇలా చెప్పాడు. నీవు ఇంద్రునియందు ఉంచిన గౌరవము చేత నీవు చేసిన పని చాలా తక్కువ అని అనుకుంటాన్నాను. కాని ఆ ఇంద్రుడు మాత్రం నీవు చేసిన ఆ రాక్షస నాశనం చాలా గొప్పదని తలంచుచూ, తాను చేసిన సత్కారం తగినంత కాదని తలచుచున్నాడు. ఇలా ఇద్దరు ఒకరిపై ఒకరు భక్తి ప్రపత్తులు కలిగి ఉన్నారని చెప్పెను.

सुरासुरगुरूः सोऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति

బ్రహ్మ మొక్క మానస పుత్రడు మరీచి మరాసురులకు (దేవతలు రాక్షలకు) తండ్రిమైన కశ్వెప ప్రజాపతి ఈ హేమ కూట పర్వతమున భార్యతో కలిసి తపస్సు చేయిచున్నాడు.

దుష్యంతుడు తన పుత్రుడుని కలవటం : (సర్వద్ధామ)

దుష్యంత మహారాజు ఇంద్ర రథసారిధి మాతలి ఇరువురు హేమకూట పర్వతముపై గల కశ్యప ప్రజాపతి ఆశ్రమంలోని ప్రవేశించినారు. ఆసమయముననే సర్వద్ధాముని (భరతుని) చూచారు. మరీచుడు సర్వద్ధామ చేతికి రక్షరేఖ కట్టినాడు. అదే అపరాజిత వృత్తాంతం ఈ రక్షరేఖ క్రిందపడిన తల్లిదండ్రులు తాను తప్ప వేరే ఎవరైన తాకిన యడల అది సర్పమై కాటు వేమునుని తెల్పెను. సర్వద్ధాముడు సింహపు పిల్లలుతో ఆడుచుండగా అది జారిపోయినది. అతని అల్లరి మాన్చుట కొరకు తాపస కన్య మట్టితో చేసిన నెమలి బొమ్మను తీసుకొని వచ్చుటకు ఆశ్రమమునకు వెళ్ళేక్రమములో ముని దర్శ నమునకై నిరీక్షించుచున్న రాజును తాంపసి కన్యకలు పిలిచి ఈ పిల్లవాడిని సింహపోత విమర్దనం నుండి తొలగించిమని వేడుకుంది. రాజు అలాగే అని చెప్పి పిల్లవాడిని తప్పించెను. ఆశ్రమం నుండి మట్టి నెమలితో తిరిగి వచ్చిన తాపసి కన్లకలు, ఇతని రక్షరేఖలు ఏమైందని అడిగిన వెంటనే, రాజు ఆ రక్షరేఖను తీసుకొని వచ్చి ఇచ్చెను. ఈ జరిగిన సంఘటను చూసి తాపస కన్యకలు నిర్ఘాంతపోయిరి. రాజు (దుష్యంతుడు) రక్షరేఖ మహిమ ఎంటని అడుగగా సర్వద్ధాముడికి ముని (ఋషి) ఇచ్చిన రేఖ అది ఇతరులు తాకినచో వారిని సర్పమైకాటువేయును దీని శక్తి పలుమార్లు చూపబడిందని వివరించిరి. రాజు శకుంతల సర్వద్ధామలను గుర్తించ గ్రహించుటకు ఈ అపరజిత వృత్తాంతం సర్వదముడు సమస్తక్రూర మృగాలను అణుచుచూ తన గోప్పతనంను ప్రదర్శించుచుండెను. ఇది చూసి దుష్యంతుడు ఆశ్చర్యపోయి తన శైలిని పోలి ఉండుట చూసి సర్వద్ధాముడు తన పుత్రడే అని తలంచెను. అతని తల్లి ఎక్కడ ఆమె పేరు "శకుంతలే" కావచ్చుని ఉహించెను దుష్యంతుడు.

దుష్యంతుడు, శకుంతలను చూచట

తాపసకన్యక ఇదంత చూసి ఆ రక్షరేఖను ఇతరులు తాకితే సర్పమై కాటు వేస్తుందనే ఋషి మాటలు గుర్తుచేసికొని దుష్యంతుడు రక్షరేఖ తాకినా, అది సర్పం కాకపోవటంతో తాపస కన్యక పరుగు పరుగున శకుంతల వద్దకు వెళ్ళి జరిగిన సంఘటన తెలియపర్చెను. వెంటనే శకుంతలను చూసి గుర్తు పట్టెను తన పొరపాటుకు పశ్చాత్తాపము పొందెను.

उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणी योगम् ॥

దుష్యంతుడు శకుంతలను చూచి ఇలా అన్నాడు తన మనో వ్యధను వివరించాడు. పూర్వంనిన్ను అజ్ఞానంతో ఎదురుగా ఉన్న నిన్ను కించపరి హేళన చేసితిని మన్నించు ఇప్పుడు సిగ్గువిడిచి నిన్ను పొందితిని. పోయిన బంగారం తిరిగి పొందినట్లే నిన్ను పొందగల్గితిని.

మరీచు రాజును దీవించుట :

దుష్యంతా నీవు శకుంతలను మరిచిపోవులకు కారణం ఆ దుశాసుని శాపము ఇక నుండి మీ దంపతులు మీ కుమారుడు సర్వద్ధాముడు సుఖసంతోషాలు భోగబాగ్యాలతో విరా జిల్లాలని మహిచు దీవించెను. దుమ్ముదూళితో ఉన్న అద్దం ప్రతి బింభం కనిపించదు. అలాగే ఆదుమ్మును తోలిగిస్తే ప్రతి బింభం ఎలా కనిపిస్తుందో అలానే మీ జీవితంలో ఉన్న ఆ ముళ్లగచ్చ పోదలు తొలగించి జీవించాలని మహీచుడు భోధించాడు.

Q9. निबन्ध प्रश्नाः

‘‘शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम्’’

निबन्धप्रश्नः ESSAY (Nibhanda Prasnah)

Q1. ‘‘शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम्’’ इति पाठ्यभागस्य इतिवृत्तं विशदयत ।

Q2. ‘‘देव महतीयं कथा, यदि कौतूहलं आकर्ण्यताम्’’ इति वैशम्पायनः कां कथाम् अश्रावयत् ? विवृणुत।

Q3. वैशम्पायनोक्तां कथां लिखत ।

Ans :

పూర్వం శూద్రకుడనే పేరుగల రాజు విదిశ అనుపేరుగల రాజధానిని కలిగి వుండేవాడు. ఒకనాడు ఒకబోయ వనిత పంజరంలో నున్న చిలుకను తీసుకుని వచ్చి సభా మండపంలో ఆశీనుఉయివున్న రాజు వద్దకు వచ్చినమస్కిరించి ఇట్లు పలికెను. ఈ భూమండలములో రత్నము వంటిది. ఈ చిలుకకు సకల శాస్త్రములు తెలియును. గాన, కావ్య, నాటక విషయములు" చతుర సంభాషణము తెలియును. ‘‘सर्वरत्नानां चोदथि रिव देवो भाजनमिति कृत्वा अत्रानीताः, तदयमात्मीय क्रियताम्’’ అని పలికి పంజరమును తొలగించింది. వెంటనే ఆ పక్షి మానవ భాషలో రాజునుద్దేశించి ఒక ఆర్యా చందస్సు చదవింది. అది విని ఆశ్చర్యపడిన రాజు పక్షితో 'నీవెట్లు జన్మించితివి? నీకు వైశంపాయనుడని పేరు ఎవరు పెట్టారు? నీతల్లి తండ్రులెవరు? ఏ విధంగా వేదవేదాంగాలు నేర్చితివి? గత జన్మ జ్ఞానమా? లేక ఎవరైనా ఇచ్చిన వరమా! లేక పక్షి రూపముతో రహస్యంగా సంచరించుచుంటివా? నీవయసెంత? ఎందులకు పంజరంలో బంధించబడితివి అని ప్రశ్నించెను.

వింధ్యాటవి అనే ఒక అరణ్యము గలదు. అచ్చట దండకారణ్య మధ్య భాగమునందు గోదావరీ నది యొక్క మధ్యభాగమునందు అగస్త్యాశ్రమముగలదు. దానికి సమీపమునందు పంపానది గలదు. ఒడ్డున పశ్చిమ దిశగా శాల్మలీ అను పేరుగల పెద్ద వృక్షమొకటి యున్నది దానిపై వివిధములయిన పక్షులు నివసించుచున్నవి.

‘‘एकस्मिन्न जीर्ण कोटरे जायया सह निवसतः पश्चिम वयसि वर्तमानस्य कथमपि पितुः अहमेव एकः सूनुः अभवम्’’

ఒక తొర్రతో భార్యతో కలిసి నివసిస్తూన్న నా తండ్రికి వృద్ధాప్యమునందు నేను జన్మించితిని. ప్రసవ వేదన భరించలేని నా తల్లి అప్పుడే మరణించినది. నా తండ్రి ఒంటరిగా నన్ను పెంచినాడు. ఒకనాటి ఉదయం చిలుకలన్నీ తమ ఆహారము కోసం దిక్కుల వైపు వెళ్ళాయి. ఆ సమయంలో కోలాహలం ధ్వని వినిపించగా భయంతో ముసలివాడయిన నా తండ్రి రెక్కల మధ్య దాగియుంటిని. కొన్ని నిముషముల పిదప ఆసక్తితో బయటకు వచ్చి శబర సైన్యమును చూచితిని. భయపడి మరలా నా తండ్రి రెక్కలయందు దాగియుంటిని. ఏ జింక మాంసము దొరకని శబరుడు చెట్టుపైనున్న చిలుక పిల్లలన్నింటినీ పట్టుకున్నాడు.

అతి క్రూరుడయిన శబరుడు గట్టిగా అరచుచున్న నా తండ్రిని పట్టుకొని ప్రాణములు తీసి భూమిపైకి విసిరెను. తండ్రి రెక్కల యందు దాగి యున్న నేను నేలపై పడిపోతుఊ గాలివలన ఎండుటాకులకుప్పపై పడిపోతివి

Rahul Publications

ఈ విధంగా చెప్తున్న చిలుక మాటలను విన్న రాజు **'किं स जीर्णशबरः भवन्तं नापश्यत्'?** నిన్ను ఆ ముసలి శబరుడు చూడలేదా అని అడిగెను.

అప్పుడు వైశంపాయనుడు ఆ బోయవాడు వేగంగా అక్కడ నుండి వెళ్ళిపోయినాడని చెప్పినాడు. తండ్రి మరణంతో బాధపడుతున్న, ఎగురుట అప్పుడప్పుడే నేర్చుకున్న నేను ఇవతలకి వచ్చినీటి కోసం పంపానదీ తీరానికి వెళ్ళియుంటిని. అక్కడకు దగ్గరలో నివసిస్తున్న 'జాబాలి' ముని కుమారుడు హారీత మహర్షి దీనావస్థయేన్న నన్ను చూసి తనతోపాటు నన్ను తన ఆశ్రమమునకు తీసుకుని వెళ్ళాడు. **खिन्नं दीनावस्थायां स्थितं मां दृष्ट्वा तेन सह महामुनेलाश्रमं नीतवान्।**

అంతట జాబాలి ముని తన దివ్య దృష్టితో నా జీవిత విషయములను తెలుసుకుని తన శిష్యులకు ఈ విధంగా చెప్పినాడు.

ఉజ్జయినీ రాజయిన తారాపీడునికి అపారమేధాసంపన్నుడయిన శుకనాసుడు అనెడి పేరుగల మంత్రి వుండెను. తారాపీడుని పట్టపురాణి 'విలాసవతి'. ఆమె ఒక శుభగడియలో చంద్రపీడుని; అదే సమయమునందు శుకానాసుని భార్య వైశంపాయనుడనెడి పుత్రులను ప్రసవించిరి. ఇరువురు ప్రాణమిత్రులుగా, సకలవిద్యా పారంగతులయినారు. ఒకనాడు ఒక ముని శాపవశాత్తు వైశంపాయనుడు చిలుక రూపంలో జన్మించెను. **'स एक सुकः अहम्'** నేనే ఆ చిలుకను అని శూద్రక రాజునకు చెప్పెను.

Rahul Publications

Same Answer in English

Once upon a time there was king called शूद्रकः His capital was Vidisa Oneday a Kirata lady brought a caged parrot to the king and said This is 'Vysampayana' named parrot. This is a jewel of the earth And the parrot is well versed is all arts and vedas. After her departure the parrot recited a verse in praise of the king. Surprised by that the king asked him ''जन्म कस्मिन् देशे ? भवान् कथं जातः? कथं शास्त्राणां परिचयः? कथं पञ्जर बन्धः'' In which place you were bonb? How were you born? How did you get acquanted with these sastras? How were you caged.

Then vysampayana said mine in a long story.

If you are carious please listen.

There a holy forst vindhyatavi. Near that Sage Agastya's hermitage siturated. There is a lake called pampa. There was one शाल्मली tree on the bank of the lake. On the top of the tree many birds, parrots lived.

एकस्मिन् जीर्णकोटरे जायया सदृ निवसतः

पश्चिमे वयसि वर्तमानस्य कथमपि पितुः

अहमेव एकः सूनुः अभवम् । I was the only son to my old father who lived with my mother on that tree, my mother died when I was born.

One day all the birds flew in all directions in search of food. After some time i heard some uproar sounds in the forest out of few i crept under my old father's wings.

The chief of the sabara who didn't ger any animol, climbed the tree and caught all parvents and killed my father. However, he didnot notice me who was under the wings of my father, he dropped my ded father on the ground. I fell along with him on the heap of some dried leaves.

After listening this the king asked him 'किं स जीर्णशबरः भवन्तं नापश्यत्'?. Then vysompayama said in that condition i didn't loose hope on life. Moving away from the foot of that tree to drink water of the pampalaka.

'अति कृपणः खलु अमी प्राणः'

Asage Hareetha who in the son of jabalid sage come to the lake to take bath. Having seen my condition, taking pity on me, he carried me to the hermitage. खिन्नं दीनावस्थायां स्थितं मां दृष्ट्वा तेन सह महामुनेलाश्रमं नीतवान्।

These the great sage jabali with his power come to know about my life. He said to his desciples about my life thus.

Once the city Ujiaini was ruled by the king.

Tarapeeda his wife is vilaasavathi sukanayas who is wise and knowledged of all sastras was his minister. The king's wife gove birth to chandrapida and the ministakd wife gave birth to vydsampayana at the same time.

Chandrapida and vysampayana because good friends and they learnt all the sastras at one place only. Due to a curse of a sage vysampayana was born as a parrot. शुक रुपेण जन्म अलभत् । स एव शुकः अदम् इति' told by vaisampayana to sudraka king.

Rahul Publications

रामदासः (రామదాసః) Ramadasah

कविः- सन्निधानं सूर्यनारायण शास्त्री

Q1. पाठ्यभागमनुसृत्य रामदासस्य कथां विवृणुत ।

Q2. कंचर्लगोपन्नः कथं रामदासः अभवत् ? तत्र इतिहासः कः ? विशदयत ।

Q3. रामालय निर्माणाय रामदासः किं कृतवान्?विश-दी कुरुत?

Q4. सुलतान् रामदासं किमर्थम् अदण्डयत्? तत्र कारणानि कानि ? विवृणुत ?

Note : (same answer to all these questions)

Ans :

కాషాయ దుస్తులను ధరించి ఒక బిచ్చగాడు రామనామ సంకీర్తన చేయుచు వీధులందు వెళ్ళుచుండెను. రామచంద్రుని ప్రార్థించుచు పాటలు పాడుచు ''देव मनुष्य जन्म प्रोच्चैः पदं प्रापय । दत्तहस्तः'' మానవ జన్మనుండి నీ పదసన్నిధిని కల్గించుము దేవా అని సంకీర్తన చేయుచుండెను. జనులు ఆయన కీర్తనము విని తన్మయులగు చుండెను.

పదిఏళ్ళ బాలుడొకడు ఆ బిక్షుకుని పాటలను విని తన గుమ్మము వద్ద గానము చేయునతనికి బిక్షదానము చేసి, ఆతని నీనుసరించి వెళ్ళుచూ, అతని పాటలను పదే పదే గానము చేయుచుండెను. ఒకసారి ఆ భిక్షకుడు ఒక గ్రామమునందు నాలుగు రోజులు బసచేసెను. తన వెనుకనే వస్తున్న బాలుని చూసి సంతోషపడెను. అతని ఆసక్తిని గమనించిన బిక్షకుడు ఆబాలునికి తారక మంత్రమును ఉపదేశించెను.

ఆనాటి నుండి ఆ బాలుడు రామమంత్రమును నిత్యము జీవించుచు ఆట పాటలను మాని పెద్దవారి వలెనుండెను. ఇది గమనించిన అతని తండ్రి విద్యాభ్యాసమునకై ఆ బాలుని మేనమామ వద్దకు పంపెను. అచ్చట విద్యాభ్యాసం తరువాత మేనవమామ అయిన మాదన్న తన కుమార్తె నిచ్చి అతనికి వివాహము చేసెను. తహసిల్దార్ పదవిని పొందినను అతని మనస్సు రామునియందే లగ్నమయివుండెను. **अभूतस्य मूलकर्म श्रीरामार्चनम्, गौण कर्म तहसील्दारपद निर्वहणम्।** శ్రీరామార్చనయే ప్రధాన వృత్తి తహసిల్దారు పదివీ నిర్వాహణ అప్రధానమని భావించెను.

ఒకనాడు అతనికి కొండలలో వెళ్ళుచున్నప్పుడు శ్రీరాముని రాతి విగ్రహము దుమ్ముతో నిండిపోయి కనపడగా గోపన్న మనసు కంపించిపోయినది. వెంటనే ఆ రామ విగ్రహమునకు దేవాలయ నిర్మాణము ఓరుపవలెనని ప్రజల నుండి చందాలరూపములో ధనసేకరణ చేసినాడు.

ఆ సమయమునందు ప్రజలపై విధించిన పన్నుకు సంబంధించిన డబ్బును పంపవలసినదిగా సుల్తాన్ మంత్రియగు మాదన్న కబురు పెట్టెను. ఆ డబ్బు గోపన్న పంపనిచో మాదన్నకు శిక్షపడగలదు.

అతడు శ్రీరామ సంకీర్తనలతో నిరంతర రామనామపారాయణముతో సుల్తాన్ నుండి వచ్చిన లేఖను ఖాతరు చేయలేదు. ప్రజలు అతని రామభక్తిని చూసి 'రామదాసు' అని పిలువ సాగిరి.

సుల్తాన్ గోపన్నను బంధించి తీసుకురమ్మని భటులను పంపగా వారు అతనిని బంధించి సుల్తాన్ ముందు ప్రవేశపెట్టిరి. ధనము గురించి సుల్తాన్ అడుగగా అది ఆలయ నిర్మాణమునకు ఉపయోగించితిని రామాజ్ఞ అని పలికెను.

నిర్భయముగా ఎదురు జవాబులు చెప్పిన రామదాసు మాటలకు సుల్తాన్ ఆగ్రహించి చీకటి గదిలో బంధించి శిక్షింపసాగిరి. చివరకు శిక్షలను తట్టుకోలేక మూర్ఛనొందెను.

ఆనాడు గాఢ నిద్రలో నున్న సుల్తాన్ ఎదురుగా ఇద్దరు యువకులు వచ్చి మేము రామదాసు సేవకులము అతడు వసూలు చేసిన డబ్బు మీకు అందచేయమని చెప్పట వలన మీకిచ్చుటకు వచ్చితిని. స్వీకరింపుము అని చెప్పి అదృశ్యులయినారు.

ఈ విషయమును రామదాసుకు తెలియచేసి కారాగార విముక్తుని చేసి తన తప్పుకు క్షమాపణ వేడుకున్నాడు. సుల్తాన్ రామదాసు పురజనులు, సుల్తాన్ యిచ్చిన ధన కనక వస్తువులతో భద్రాచలంలో రామకల్యాణం జరిపించినాడు. కొంత కాలము గడిచిన పిదప శ్రీరాముని కరుణవలన ఆశ్వరథమునధిరోహించి రామునియందు లీనమయినాడు రామదాసు.

Same Answer in English

One day one ascetic with matted ho in moving on the streets by singing Sri Rama's Greatness. He sings the glony of Sri Rama and asked him to relieve from this meterialistic world.

''देव मनुष्य जन्म प्रोच्चैः पदं प्रापय । दत्तहस्तः''

The people of that village enjoying his melodious voice. One small boy at the age of ten, named Gopama attracted very much to his keertana. He followed the monk wherever he goes, he also singing those keertanas with devotion.

For four days the monk stayed in that village. He was pleased by the Gopanna's devotion and descipline. He tauoght tharaka manta to that boy. The boy stopped playing with his friends and started behaving like an elder. His parents worried about his behavious. His father sent him to his maternal uncle's place. Hisname was Madanna. He was the minister to the Golkonda sultan. Gopanna studied at his uncle's place and he became youth and married his uncle's daughter. He got the job as tahasildar to the sultan.

Though he got the good job, he doesn't care it he felt that it is secondary. Sri Rama's devotion is primary. ''अभूतस्य मूलकर्म श्रीरामा र्चनम्, गौण कर्म तहसील्दारपद - निर्वहणम्''।

One day when he in on the survey work in the mountain area he hsa seen an idd of Rama covered with dust. He wanted to take care of that Sri Rama's idol. He planned to construct a temple for Sri Rama's Idol.

Rahul Publications

He collected the money from the people to construct the temple. Gopanna become ramdasa due to his devotion on Sri Rama sultan sent an order to Gopanna to collect Tax from the people, if he won't do that, madanna will be punished.

At that time Gopanna was in deep devotion on Rama. He lost the sense of world. He spends his time with meditation, worship and singing Rama Keertanas.

After few days Sultan called Madanna to enquire about the revenue. When the sultan asked him about the money Ramadasa without having any feer of sultan, he said to the sultan "The money which i spent is not your's or mine. It is the Rama's property on his words only i built the temple with that money. I am Sri Rama were not afnoid for any matter. Come we will pray to get his mercy. He is the protector to this world. "Sultan got angry and kept him in jail. He prayed Rama to releive him from this materialistic attachments.

‘‘भगवान यथा मां कारागृहाद मूमुचस्तथा विमोचय संसारबन्धादपि इति न्यवदयत् ।

That day night when sultan was in deep sleep there appeared two boys charming with great personalities. They said "we are Rama and laxmana. We are the servants of Ramadasa According to his order we came here to pay the tax money saying thus and took the receipt from the sultan. They went to Ramadasa and released him from the jail. Sultan told Ramadasa what was happened. Ramadasa said the sultan that you are blessed.

Gopanna appreciated the king for his forture to see Rama Laxmanas. The people of Bhadrachalam invited Ramadasa and honoured him in a great way. He became the trusty of the temple.

At last the sultan became the devotee of SriRama, Ramadas at his last stage mingled in the devine form of Sri Rama.

Rahul Publications

Q.No. 10 हलन्तशब्दरूपाणि

1. चकारान्तः पुंलिङ्ग ''जलमुक्'' शब्दः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
जलमुक्	जलमुचौ	जलमुचः	प्रथमाविभक्तिः
जलमुचम्	जलमुचौ	जलमुचः	द्वितीयाविभक्तिः
जलमुचा	जलमुग्भ्याम्	जलमुग्भिः	तृतीयाविभक्तिः
जलमुचे	जलमुग्भ्याम्	जलमुग्भयः	चतुर्थीविभक्तिः
जलमुचः	जलमुग्भ्याम्	जलमुग्भ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
जलमुचः	जलमुचोः	जलमुचाम्	षष्ठीविभक्तिः
जलमुचि	जलमुचोः	चलमुक्षु	सप्तमीविभक्तिः
हे जलमुक्	हे जलमुचौ	हे जलमुचः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

एवं सुत्वक्, पयोमुक् इत्यादयः

2. चकारान्तः स्त्रींलिङ्ग ''वाक्'' शब्दः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
वाक्	वाचौ	वाचः	प्रथमाविभक्तिः
वाचम्	वाचौ	वाचः	द्वितीयाविभक्तिः
वाचा	वाग्भ्याम्	वाग्भिः	तृतीयाविभक्तिः
वाचे	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
वाचः	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
वाचः	वाचोः	वाचाम्	षष्ठीविभक्तिः
वाचि	वाचोः	वाक्षु	सप्तमीविभक्तिः
हे वाक्	हे वाचौ	हे वाचः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

एवं त्वक् इत्यादयः

Rahul Publications

3. तकारान्तः पुंलिङ्ग ''मरूत्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
मरुत्	मरुतौ	मरुतः	प्रथमाविभक्तिः
मरुतम्	मरुतौ	मरुतः	द्वितीयाविभक्तिः
मरुता	मरुद्भ्याम्	मरुद्भिः	तृतीयाविभक्तिः
मरुते	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
मरुतः	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
मरुतः	मरुतोः	मरुताम्	षष्ठीविभक्तिः
मरुति	मरुतोः	मरुत्सु	सप्तमीविभक्तिः
हे मरुत्	हे मरुतौ	हे मरुतः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

एवं बिभ्यत्, बोभुवत् इत्यादयः

4. तकारान्तः पुंलिङ्ग ''भगवत्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
भगवान्	भगवन्तौ	भगवन्तः	प्रथमाविभक्तिः
भगवन्तम्	भगवन्तौ	भगवतः	द्वितीयाविभक्तिः
भगवता	भगवद्भ्याम्	भगवद्भिः	तृतीयाविभक्तिः
भगवत्	भगवद्भ्याम्	भगवद्भिः	चतुर्थीविभक्तिः
भगवतः	भगवद्भ्याम्	भगवद्भ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
भगवतः	भगवतोः	भगवद्भ्यः	षष्ठीविभक्तिः
भगवति	भगवतोः	भगवताम्	सप्तमीविभक्तिः
हे भगवन्	हे भगवन्तौ	हे भगवन्तः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

Rahul Publications

5. तकारान्तः पुंलिङ्ग ''भवत्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
भवान्	भवन्तौ	भवन्तः	प्रथमाविभक्तिः
भवन्तम्	भवन्तौ	भवतः	द्वितीयाविभक्तिः
भवता	भवद्भ्याम्	भवद्भिः	तृतीयाविभक्तिः
भवते	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
भवतः	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
भवतः	भवतोः	भवताम्	षष्ठीविभक्तिः
भवति	भवतोः	भवत्सु	सप्तमीविभक्तिः
हे भवन्	हे भवन्तौ	हे भवन्तः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

6. नकारान्तः पुंलिङ्ग ''राजन्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
राजा	राजानौ	राजानः	प्रथमाविभक्तिः
राजानम्	राजानौ	राज्ञः	द्वितीयाविभक्तिः
राज्ञा	राजभ्याम्	राजभिः	तृतीयाविभक्तिः
राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
राज्ञः	राज्भ्याम्	राजभ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
राज्ञः	राज्ञोः	राज्ञाम्	षष्ठीविभक्तिः
राज्ञि	राज्ञोः	राजसु	सप्तमीविभक्तिः
राजनि			
हे राजन्	हे राजानौ	हे राजानः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

एवं सुत्रामा, महिमा इत्यादयः

7. नकारान्तः पुंलिङ्ग ''गुणिन्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
गुणी	गुणिनौ	गुणिनः	प्रथमाविभक्तिः
गुणिनम्	गुणिनौ	गुणिनः	द्वितीयाविभक्तिः

Rahul Publications

गुणिना	गुणिभ्याम्	गुणिभिः	तृतीयाविभक्तिः
गुणिने	गुणिभ्याम्	गुणिभ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
गुणिनः	गुणिभ्याम्	गुणिभ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
गुणिनः	गुणिनोः	गुणिनाम्	षष्ठीविभक्तिः
गुणिनि	गुणिनोः	गुणिषु	सप्तमीविभक्तिः
हे गुणिन्	हे गुणिनौ	हे गुणिनः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

एवं यशस्वी, करी, स्वामी, धनी इत्यादयः

8. नकारान्तः नपुंसकलिङ्ग ''नामन्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
नाम	नाम्नी, नामानि	नामानि	प्रथमाविभक्तिः
नाम	नाम्नी, नामनी	नामानि	द्वितीयाविभक्तिः
नाम्ना	नामभ्याम्	नामभिः	तृतीयाविभक्तिः
नाम्ने	नामभ्याम्	नामभ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
नाम्नः	नामभ्याम्	नामभ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
नाम्नः	नाम्नोः	नाम्नाम्	षष्ठीविभक्तिः
नाम्नि	नाम्नोः	नामसु	सप्तमीविभक्तिः
हे नामन्, हे नाम	हे नाम्नी, हे नामनी	हे नामानि	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

9. सकारान्तः पुंलिङ्ग ''विद्वस्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
विद्वान्	विद्वांसौ	विद्वांसः	प्रथमाविभक्तिः
विद्वांसम्	विद्वांसौ	विदुषः	द्वितीयाविभक्तिः
विदुषा	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः	तृतीयाविभक्तिः
विदुषे	विद्वद्भ्याम	विद्वद्भ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
विदुषः	विद्वद्भ्याम	विद्वद्भ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
विदुषः	विदुषोः	विदुषाम्	षष्ठीविभक्तिः
विदुषि	विदुषोः	विद्वत्सु	सप्तमीविभक्तिः
हे विद्वन्	हे विद्वांसौ	हे विद्वांसः	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

Rahul Publications

10. सकारान्तः नपुंसकलिङ्ग ''मनस्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
मनः	मनसी	मनांसि	प्रथमाविभक्तिः
मनः	मनसी	मनांसि	द्वितीयाविभक्तिः
मनसा	मनोभ्याम्	मनोभिः	तृतीयाविभक्तिः
मनसे	मनोभ्याम्	मनोभ्यः	चतुर्थीविभक्तिः
मनसः	मनोभ्याम्	मनोभ्यः	पञ्चमीविभक्तिः
मनसः	मनसोः	मनसाम्	षष्ठीविभक्तिः
मनसि	मनसोः	मनस्सु मनःसु	सप्तमीविभक्तिः
हे मनः	हे मनसी	हे मनांसि	संबोधनप्रथमाविभक्तिः

एवं चेतः, वचः, वयः, पयः इत्यादयः

11. दकारान्तः त्रिषु लिङ्गेषु सरुपः ''अस्मद्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
अहम्	आवाम्	वयम्	प्रथमाविभक्तिः
माम्, मा	आवाम्, नौ	अस्मान्, नः	द्वितीयाविभक्तिः
मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः	तृतीयाविभक्तिः
मह्यम्, मे	आवाभ्याम्, नौ	अस्मभ्यम्, नः	चतुर्थीविभक्तिः
मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्	पञ्चमीविभक्तिः
मम, मे	आवयोः, नौ	अस्माकम्, नः	षष्ठीविभक्तिः
मयि	आवयोः	अस्मासु	सप्तमीविभक्तिः

12. दकारान्तः त्रिषु लिङ्गेषु सरुपः ''युष्मद्'' शब्दः

एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**	**विभक्तिः**
त्वम्	युवाम्	यूयम्	प्रथमाविभक्तिः
त्वाम्, त्वा	युवाम्, वाम्	युष्मान्, वः	द्वितीयाविभक्तिः
त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः	तृतीयाविभक्तिः
तुभ्यम्, ते	युवाभ्याम्, वाम्	युष्मभ्यम्, वः	चतुर्थीविभक्तिः
त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्	पञ्चमीविभक्तिः
तव, ते	युवयोः, वाम्	युष्माकम्, वः	षष्ठीविभक्तिः
त्वयि	युवयोः	युष्मासु	सप्तमीविभक्तिः

Rahul Publications

संस्कृतसम्भाषणाभ्यासः

अध्यापकः - अरे मम प्रियच्छात्री प्रतिभा? सुप्रभातं वत्से । कथं त्वम् इह आगता अद्य?

ప్రియ శిష్యురాలా! ప్రతిభ శుభోదయం. అదేమి ఈ రోజు ఇక్కడకు వచ్చవు? ఏమిటి విషయం?

Oh! my dear student Pratibha! Good morning. How did you come here? What makes you to come here today.

प्रतिभा - अयि भोः श्रीमन् । भवन्तम् अभिवन्दे ।

ఆర్యా మీకు న మస్కారము

Sir. My salutations to you.

अध्यापकः - अस्तु, सुभाशिषः वत्से । किमिदम् आश्चर्यम्, त्वम् अत्र?

ఆశీర్వచనాలు. ఆశ్చర్యముగానున్నది. నీ వేమిటి ఈ రోజు యిక్కడ.

My blessings to you. Surprising to see you here today.

प्रतिभा - श्रीमन् । अहं भवन्तं कलाशालाम् इमां च दृष्टुं बहुभ्यः दिवसेभ्यः प्रयतन्ती अस्मि । भगवतः कृपया, भवतां वात्सल्य कारणन च अद्य आगन्तुम् अवकाशः लब्धः ।

ఓ గౌరవనీయుడా! చాలా రోజు మిమ్మల్ని కాలేజీని చూడాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను. మీదయ వలన ఈ రోజ ఇక్కడకు వచ్చే అవకాశం దొరికింది.

Respected sir, since a ong time i had been trying tosee the college and you. At last with your blessings, i had the chance to come here sir.

अध्यापकः - महान् सन्तोषः । त्वम् इदानीन्तने कुत्र वससि ? किं करोषि ।

చాలా సంతోషం. ఇప్పుడు ఎక్కడ వుంటున్నావు? ఏం చేస్తున్నావు?

Oh! good now where do you live? What are you doing?

प्रतिभा - पित्रोः, भवादृशानां गुरूणां च आशीर्वादबलेन सर्वकार सम्बन्धिन्यां कस्यांश्चन संस्थायां कार्यविक्षक (Manager) पदवी प्राप्तवती।

మీ ఆశీస్సులు, మా అమ్మానాన్నల ఆశీస్సులతో ప్రభుత్వ సంస్థలో కార్యవేక్షక పదవిని పొందితిని.

With your blessings and my parents blessings i got a job as a manager in pubic sector.

अध्यापकः - एवम्.... कियदानन्ददायिनीं वार्ता श्रावितवती वत्से। वयं जानीमः निरन्तराध्ययनतत्पराः विनयशीलिनः छात्राः अवश्यम् उत्तमां पदवीं प्राप्नुवन्तीति। वयं प्रतिदिवसं त्वादृशान् उद्दिश्य विचारयामः वत्से।

చాలా ఆనందకరమైన విషయం చెప్పావు. మాకు తెలుసు నిరంతరం అధ్యయనం చేయువారు. ఉత్తమ స్థానం పొందుతారు. మేము నిత్యమూ అట్టివారి గురించే ఆలోచిస్తుంటాము.

Rahul Publications

good News. We know the students who work hard will reach the higher positions. We always thinks about then.

प्रतिभा - अहमपि अनुदिनं भवतः स्मरामि श्रीमन्। भवतां गम्भीरस्वरं वात्सल्यपूर्विकां शिक्षणपद्धति च अनुपदं स्मरामि ।
నేను కూడా రోజూ మిమ్మల్ని గుర్తు తెచ్చుకుంటుంటారు. మీ గంభీరమయిన మాటలు, ఆప్యాయత, ఓర్పుగా మీరు పాఠాలు చెప్పిన విధానమును గుర్తుచేసుకుంటాను.
Mee too Sir, Always i recollect the memories. Which you taught nicely. affectionately we always recollect your patience in explaining lessons.

अध्यापकः - साधु वत्से । साधु
నిజమే ! బిడ్డా ! నిజమే !
Yes it is true my child

प्रतिभा - किन्तु अहं सर्वथा चिन्ताम् अनुभवामि यदहं सम्यक्तया संस्कृतम् अध्येतुं, तस्यां भाषायां स्वाधिकारतां (Command) प्राप्तुं प्रयत्नं न कृतवती इति ।
కానీ నేనెప్పుడూ బాధపడ్తుంటాను. సంస్కృతమును బాగా నేర్చుకోలేదే అని. ఆ భాషలో పూర్తి పట్టు సాధించలేదే అని.
Sir, I always feel sorry. Why didnot i learn sanskrit in proper way. Why did not i get command on the language.

अध्यापकः - किमर्थं तथा ब्रवीषि वत्से। त्वया सर्वथा शतम् अङ्काः अधिगताः किल ।
అమ్మాయీ! నువ్వు ఎందుకలా అనుకుంటున్నావు? నీకు సంస్కృతంలో 100 మార్కులు వచ్చాయి కదా!
Oh! My child why do you feel like that you got 100 marks in sanskrit you know.

प्रतिभा - सत्यमेव तत् । शतम् अङ्कास्तु प्राप्ताः मया । किन्तु इदानी चिन्तयामि यत् तदा संस्कृतस्य औन्नत्यम्, भाषायाः माधुर्यम्, पाठ्यांशौः बौधितां नीति च ज्ञातुं न कदापि प्रयतितम् मया । अधिकाः अङ्काः प्राप्तव्या इत्येव चित्तितम् ।
అవును 100 మార్కులు వచ్చాయి. కాని ఈ రోజు సంస్కృత భాష గొప్పతనం, మాధుర్యం, పాఠాలలో చెప్పబడిన నీతి గ్రహించడానికి ఎప్పుడూ ప్రయత్నించలేదు. ఆ భాషలో 100 మార్కులు వచ్చాయి. అనే ఆలోచించాను.
Sir i feel sad now. Because as a sanskrit student i never tried to learn this language i didn't guess the meldy and the desciplines which wer told in the lessons. I tried to get maximum marks in this subject only.

Rahul Publications

अध्यापकः - मास्तु चिन्ता वत्से । त्वयि संस्कृतिः वर्तते । अतः यदा अवकाशः लभ्यते तदा तान् पाठ्यांशान् सर्वान् एकैकशः अभ्यसितुं प्राप्तव्या इत्येव चिन्तितम् ।

బాధపడకు – నీకు చక్కటి నడవడి వున్నది. నీకు వీలుకలిగినప్పుడంతా ఆ పాఠములను ఒక్కొక్కటీ చదవడానికి ప్రయత్నము చెయ్యి.

Dont worry my child. You have good culture whenever you have time, you try to read those lessons one by one.

प्रतिभा - श्रीमन् । भवद्भिः उक्तम् आभाणकं ''अनभ्यासे विषं शास्त्रम्''इति प्रतिदिवसं स्मरामि । यावत् कर्तव्यम् आसीत् विद्यां संस्कृतं च अधिगन्तुं तावत् न कृतम् अस्माभिः ।

గురువుగారు! మీరు ఒకమాటను చెప్పారు. "శాస్త్రాన్ని నిత్యం చదవకపోతే అది విషయంతో సమానము అగును" అని. ఈ మాట నేను రోజు తలచుకుంటాను. సంస్కృత విద్యను విద్యాభ్యాస కాలంలో తగినంత శ్రద్ధతో నేర్చుకోలేదు' అని.

Sir ! you said the correct thing. Once you said to me. If there is no practise (science will become) subject will become poisonous'. We didnot learn sanskrit sincerely.

अध्यापकः - वत्से प्रतिभे । व्यथिता मा भव । न केवले त्वमेव, सर्वे छात्राः साधरणतया त्वादृशा एव । अध्ययनकाले आचार्येण बोध्यमानान् विषयान् न श्रृण्वन्ति । स्मरसि त्वं पाठ्यांशान्? एतादृशाः पाठ्यांशाः प्रणाल्यां निक्षिप्ताः ये धर्मं बोधयन्ति, सदाचारम् अवगमयन्ति, नीतिं बोधयन्ति । यूनः सर्वान् सन्मार्गे प्रवर्तयन्ति । उत्तमं कर्म आचरितुं प्रेरयन्ति, परेभ्यः उपकर्तुं प्रोत्साहयन्ति, हितं प्रापयन्ति ।

ప్రతిభా! బాధపడకు, నీవొక్కదానివే కాదు, అందరు విద్యార్థులు ఇలాగే వుంటారు. చదువుకునే రోజులలో ఉపాధ్యాయుడు చెప్పే పాఠములను వినరు. ఆ పాఠాలు నీకు గుర్తున్నాయా? అవి ధర్మాన్ని, ఆచార వ్యవహారాలను తెలియచేస్తాయి. నీతి మార్గాన్ని బోధిస్తాయి. యువతను మంచి మార్గముతో నడుచువిధంగా ప్రోత్సహిస్తాయి. మంచిని బోధిస్తాయి.

Don't worry Pratibha! not only you, all the students are like that only. They don't bother about the lesson which were taught by the master did you remember the lessons. They gave the message of Dharmas, good habits and the corrected direction to the youth.

प्रतिभा - स्मरामि श्रीमन् । स्मरामि । भवद्भिः सह भाषणं कुर्वन्ती अहं नैकान् पदे पदे भवद्भिः बोधितान् स्मरामि।

గురువుగారు! గుర్తుకొస్తున్నాయి. మీరు మాట్లాడుతున్నప్పుడు ఒక్కొక్కటిగా గుర్తుచేసుకున్నాను.

Sir - I am recollecting the past. The things which you said are coming into my mind.

Rahul Publications

अध्यापकः - किं किं स्मरसि वत्से। ''संघे शक्तिः कलौ युगे'' इति बोधितं मया, स्मर्यते वा त्वया।
ఏమేమి గుర్తు తెచ్చుకున్నావు? కలియుగంలో శక్తి సంఘంలో వున్నదని" చెప్పితిని గుర్తున్నదా?
What yiou recollect? I told you once "In kali uga unity in the strength of the society". Did you remember?

प्रतिभा - हा हा सम्यक् स्मरामि, तत्र जनाः सर्वे परस्परं स्नेहभावेन स्युः, सर्वे मिलित्वा कार्यं कुर्युः, धात्राणां मनसि न कदापि द्वेषभावः स्यात् ।
ఆ .. బాగాగుర్తున్నది. ప్రజలంతా సంఘంతో ఒకరితో ఒకరు మిత్ర భావనతో వుంటారు. అందరూ కలిస్తే ఏ పనినైనా చేయుదురు – శిష్యుల మనస్సులలో విద్వేషభావం ఎప్పుడూ వుండదు.
I remember sir If all the people in the society are friendly to each other, they can acheive anything. By this mentality students will not have nay enmity.

अध्यापकः - साधूक्तं वत्से । महान्तम् आनन्दम् अनुभवामि । पुनः एकवारं अध्यापनसमये मया अनुभूताम् उद्विग्नतां स्मरामि ।
అమ్మాయీ! చక్కగా చెప్పావు. ఆనందంగా వున్నది. నేను పాఠాలు చెప్పేసమయంలో కల్గిన సంతోషాన్ని ఆనాటి అనుభూతిని మరలా పొందగలిగాను.
So nice of you. I am very happy to your words. I had the past emotion which i had while teaching to you?

प्रतिभा - श्रीमन् । भवद्भिः उक्तानुसारं संस्कृतभाषायाः अध्ययनेन भारतीय संस्कृति पुनरुज्जीवयितुं शक्नुमः। भारते परिव्याप्तां दुष्टां पाश्चत्यनीति अपाकर्तुं शक्नुमः।
ఓ గురువర్యా మీరు చెప్పినట్లు సంస్కృతభాషను నేర్చుకునినచో భారతీయ సంస్కృతి మరల పునరుజ్జీవము కల్గించగలము. పాశ్చాత్య సంస్కృతి భారతదేశము నుండి పూర్తిగా నశింప చేయగలము.
Sir! If we study sanskrit as you said we can remove the foreign culture influence from our Indian culture.

अध्यापकः - सत्यम् प्रतिभे। संस्कृतस्याध्ययनेन विषतुल्यं पाश्चात्यसम्प्रदायम् अस्माद् देशात् पलायितं भवति ।
అవును ప్రతిభా! సంస్కృతము అధ్యయనము చేయుట వలన విషతుల్యమయిన పాశ్చాత నాగరికత సంప్రదాయములను మనదేశం నుండి పోగొట్టగలము.
Yes Pratibha ... Learning sanskrit helps to get rid off Foreign culture from our country.

Rahul Publications

प्रतिभा - श्रीमन् । अद्य आरभ्य पुनः संस्कृतम् अध्येतुं प्रयतिष्ये, इयमस्ति मम प्रतिज्ञा, इदानीमहम् अङ्कानां कृते संस्कृतं न पठामि किन्तु संस्कृते स्थितां ज्ञाननिधिम् अवगन्तुं निरन्तरं यतिष्ये ।
ఓ ఆచార్య! ఇవాల్టినుండి నేను సంస్కృతము నేర్చుకునుటకు ప్రయత్నించెదను. ఇదినా ప్రతిన ఇప్పటి నుండి మార్కుల కోసం కాకుండా జ్ఞాన నిధిని పొందడానికి నిరంతరం సంస్కృతమును నేర్చుకుంటాను.

Oh! Master, from today i will learn sanskrit. This is my promise. Now i don't try for marks, iwill put efforts to get knowledge in sanskrit.

अध्यापकः - साधु साधु प्रतिभे । तव विचारधारया अहम् अत्यन्तं प्रसन्नः । किन्तु न केवलं तत् वत्से । कार्यालये वा भवतु, गृहस्य समीपे वा भवतु संस्कृते स्थितं ज्ञानराशिं सर्वान् अवबोधयितुं त्वया प्रयतितव्यम्। साधायतु, पुनः कदापि एवमेव अत्रागच्छतु । शिवास्ते पन्थानः सन्तु। यदिच्छसि तत् प्राप्नोतु । शुभमस्तु ।

‘‘सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सहवीर्यं करवावहै ।

तेजस्विनावधीतमस्तु, मा विद्विषावहै । ‘‘ओ३म् शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।
ప్రతిభా! చాలా చక్కటి విషయం చెప్పావు. నీ ఆసక్తికి నాకు చాలా ఆనందపడుతున్నాను. కార్యాలయంలో గానీ ఇంటి దగ్గర కానీ ఎక్కడికన్నా సరే వెళ్ళు. కానీ సంస్కృత జ్ఞానమును పొందటానికి ప్రయత్నించు విజయమును పొందు. మళ్ళీ మరొకసారి ఇక్కడకు రాగలవు. నీకు శుభము కల్గుగాక! నీకు కావలిసినది జరుగును గాక!
మనము కలిసి జీవించుదుము. కలిసి భోజనం చేయుదము. వీరత్వమును పొందుతము. తేజస్సును పొందుతము విద్వేషము లేకుండా వుందుము! శాంతి కలుగునుగాక!

Pratibha! you said a good thing. I like your curiousity to learn sanskrit. Wherever you are you learn this language and get knwoledge wish you all the success.

We will live togetehr. We will have food together. We will get strength. We live without differences. We will have the peace.

Rahul Publications

FACULTIES OF ARTS, COMMERCE, SCIENCE, MANAGEMENT AND SOCIAL SCIENCE

B.A., B.Com., B.B.A., B.Sc. and B.S.W

II Year III Semester (CBCS) Examination

July - 2021

SANSKRIT

(Second Language)

Time : 2 Hours | Max. Marks : 80

PART - A (''अ'' विभागः) 4 × 5 = 20

ANSWERS

चार प्रश्नाः समाधेयाः ।

1. श्लोकस्य अनुवादः कुरुत -

    शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनं त्रिदोषहीना तनुराद्यवासना । **(Q.No. 1, Page No. 5, Bit No. 3)**
    घुतादिशून्यं पुनरुत्तमाशनं प्रयाति गृध्नः सहसा यमालयम् ।।

2. ससन्दर्भं व्याख्यात ।

    सर्वरत्नाना चोदधिरिव देवो भाजनम् इति । **(Q.No. 2, Page No. 12, Bit No. 2)**

3. शब्दलिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्यभिजानीत -

    अ) मरूति **(Page No. 66, Bit No. 3)**

    आ) भवद्भिः **(Page No. 66, Bit No. 4)**

    इ) राजनि **(Page No. 67, Bit No. 6)**

    ई) भगवन्तौ **(Page No. 66, Bit No. 4)**

    उ) जलमुचे **(Page No. 65, Bit No. 1)**

4. ससन्दर्भं व्याख्यात ।

    स्रजमपि सिरस्यन्धः क्षिप्तां धुनोत्यहिशंकया । **(Page No. 21, Bit No. 6)**

5. रामदासः इति पाठ्यांशस्य लेखकस्य परिचयं लिखत । **(Page No. 62)**

6. शब्दलिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्याभिजानीत ।

i) नाम्नि (Page No. 68, Bit No. 8)

ii) गुणिनः (Page No. 67, Bit No. 7)

iii) मनोभ्याम् (Page No. 69, Bit No. 10)

iv) युष्मासु (Page No. 69, Bit No. 12)

v) राज्ञे (Page No. 67, Bit No. 6)

SECTION-B (''आ'' विभागः) 3 ×20 =60

त्रयः प्रश्नाः समाधेयाः ।

7. द्वयोः श्लाकयोः प्रतिपदार्थं भावं च लिखत ।

अ) स्वायम्भुवान्मरीतेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः । (Page No. 29, Bit No. 4)
सुरासुरगुरुः सोऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति ।।

आ) भवनेषु रसाधिकेषु पूर्वं क्षितिरक्षार्थमुशन्ति ये निवासम् । (Page No. 32, Bit No. 8)
नियतैकयतिव्रतानि पश्चात्तरुमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् ।।

इ) आखण्डलसमो भर्ता जयन्तप्रतिमः सुतः । (Page No. 39, Bit No. 13)
आशीरन्या न ते योग्या पौलोमीसदृशी भव ।।

ई) वसने परिधूसरे वसाना नियमक्षाममुखी धृतैकवेणिः । (Page No. 34, Bit No. 9)
अतिनिष्करुणस्य शुद्धशीला मम दीर्घं विरहव्रतम् बिभर्ति ।।

8. शकुन्तला-दुष्यन्तयोः पुनस्समागमवृत्तान्तं विशदयत । (Page No. 54)

9. नवरत्नानि इतिपाठ्यभागस्य सारांश लिखत । (Page No. 49)

10. बाणमहाकविना वर्णितानुसारं शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणं विवृणृत । (Page No. 59)

11. पाठ्यभागमनुसृत्य रामदासस्य कथां विवृणुत । (Page No. 62)

12. द्वौ शब्दौ सर्वासु विभक्तिषु सर्वेषु च वचनेषु लिखत ।

अ) जलमुक् (Page No. 65, Bit No. 1)

आ) गुणिन् (Page No. 65, Bit No. 2)

इ) नामन् (Page No. 68, Bit No. 8)

ई) युष्मद् (Page No. 69, Bit No. 12)

FACULTIES OF ARTS, COMMERCE, SCIENCE,

MANAGEMENT AND SOCIAL SCIENCE

B.A., B.Com., B.B.A., B.Sc. and B.S.W

II Year III Semester (CBCS) Examination

Model Paper - I

SANSKRIT

(Second Language)

Time : 3 Hours | Max. Marks : 80

PART - A (''अ'' विभागः) 4 × 5 = 20

Write any **FOUR** out of **SIX** questions. No internal choices

ANSWERS

चार प्रश्नाः समाधेयाः ।

1. अनुवादः श्लोकस्य भाषान्तरीकरणम् कुरुत ।

 शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनं त्रिदोषहीना तनुराद्यवासना । **(Q.No. 1, Page No. 5, Bit No. 3)**

 घृतादिशून्यं पुनरुत्तमाशनं प्रयाति गृध्नः सहसा यमालयम् ।।

2. ससन्दर्भं व्याख्यात ।

 सर्वरत्नाना चोददिरिव देवो भाजनमिति **(Q.No. 2, Page No. 12, Bit No. 2)**

3. लिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्याभिजानीत ।

 i) जलमुचि **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 1)**

 ii) गुणिनाम् **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 7)**

 iii) नाम्ना **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 8)**

 iv) मनसा **(Q.No. 10, Page No. 69, Bit No. 10)**

 v) वाचि **(Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 2)**

4. ससन्दर्भं व्याख्यात ।

 सुरासुरगुरुः सोऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति । **(Q.No. 4, Page No. 19, Bit No. 1)**

5. एक लघु निबंध प्रश्न ।

 सन्निधानं सूर्यनारायण शाश्त्री । **(Q.No. 5, Page No. 24)**

6. लिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्याभिजानीत ।
   i) भगवति (Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 4)
   ii) राजानम (Q.No. 10, Page No. 67, Bit No. 6)
   iii) वाक्षु (Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 2)
   iv) जलमुग्भः (Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 1)
   v) गुणिनम् (Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 7)

SECTION-B ("आ" विभागः) 4 ×15 =60

सर्वेप्रश्नाः समाधेयाः ।

7. द्वयोः श्लाकयोः प्रतिपदार्थं तात्पर्यञ्च लिखत ।
   i) प्रथमोपकृतं मरुत्वतः परिपत्या लघु मन्यते भवान् । (Q.No. 7, Page No. 25, Bit No. 1)
      गणयत्यवदानविस्मितो भवतः सोऽपि न सत्क्रियागुणान् ॥
   ii) स्वायम्भुवान्मरीतेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः । (Q.No. 7, Page No. 29, Bit No. 4)
      सुरासुरगुरुः सोऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति ॥
   iii) वसने परिधूसरे वसाना नियमक्षाममुखी धृतैकवेणिः । (Q.No. 7, Page No. 34, Bit No. 9)
      अतिनिष्करुणस्य शुद्धशीला मम दीर्घं विरहव्रतम् बिभर्ति ॥
   iv) अर्धपीतपयो मातुरामर्दक्लिष्टकेसरम् । (Q.No. 7, Page No. 31, Bit No. 6)
      प्रक्रीडितुं सिंहशिशुं बलात्कारेण कर्षति ॥

8. प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः इति पाठ्यांशस्य निबन्धं लिखत। (Q.No. 4, Page No. 54)

   (अथवा)

   विक्रमादित्यसभायां कविभिः पण्डितैश्च कृतं कवितावैभवम् विवृणुत? (Q.No. 8, Page No. 49)

9. पाठ्यभागमनुसृत्य रामदासस्य कथां विवृणुत? (Q.No. 1, Page No. 62)

   (अथवा)

   "शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम्" इति पाठ्यभागस्य इतिवृतं विशदयत. (Q.No. 9, Page No. 59)

10. द्वयोः शब्दौ सर्वासु विभक्तिषु लिखत ।
   i) जलमुक् (Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 1)
   ii) वाक् (Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 2)
   iii) नाम (Q.No. 10, Page No. 68, Bit No. 8)
   iv) अस्मद् (Q.No. 10, Page No. 69, Bit No. 11)

FACULTIES OF ARTS, COMMERCE, SCIENCE, MANAGEMENT AND SOCIAL SCIENCE

B.A., B.Com., B.B.A., B.Sc. and B.S.W

II Year III Semester (CBCS) Examination

Model Paper - II

SANSKRIT

(Second Language)

Time : 3 Hours Max. Marks : 80

PART - A (''अ'' विभागः) 4 × 5 = 20

Write any **FOUR** out of **SIX** questions. No internal choices

ANSWERS

चार प्रश्नाः समाधेयाः ।

1. अनुवादः श्लोकस्य भाषान्तरीकरणम् कुरुत ।

   कविपण्डितसमागमेच्छुकः सहसा समुपैति विक्रमः। **(Q.No. 1, Page No. 5, Bit No. 2)**

   अरुणस्तिमिरारिरुत्थितः किरणैस्सङ्गत एति भासुरः ॥

2. ससन्दर्भं व्याख्यात ।

   कर्ता महाश्चार्यणाम् आहर्ता क्रतूनाम् आदर्श - सर्वशास्त्राणाम् । **(Q.No. 2, Page No. 12, Bit No. 1)**

3. लिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्याभिजानीत ।

   i) विदुषा **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 9)**

   ii) भगवन्तौ **(Q.No. 10, Page No. 66, Bit No. 4)**

   iii) नाम्ने **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 8)**

   iv) मनसे **(Q.No. 10, Page No. 69, Bit No. 10)**

   v) वाचम् **(Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 2)**

4. ससन्दर्भं व्याख्यात । **(Q.No. 4, Page No. 20, Bit No. 3)**

   ननु स्मियायवलोकयामि । अहो तपोनिधीनां महत्ता ।

5. एक लघु निबंध प्रश्न । **(Q.No. 5, Page No. 24)**

   सन्निधानं सूर्यनारायण शाश्त्री ।

6. लिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्याभिजानीत ।

i) राज्ञाम् **(Q.No. 10, Page No. 67, Bit No. 6)**

ii) भवता **(Q.No. 10, Page No. 67, Bit No. 5)**

iii) मरूत्सु **(Q.No. 10, Page No. 66, Bit No. 3)**

iv) जलमुचा **(Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 1)**

v) मनसा **(Q.No. 10, Page No. 69, Bit No. 10)**

SECTION-B (''आ'' विभागः) 4 ×15 =60

सर्वेप्रश्नाः समाधेयाः ।

7. द्वयोः श्लाकयोः प्रतिपदार्थं तात्पर्यञ्च लिखत ।

i) मनोरथाय नाशंसे किं बाहो स्पन्दसे वृथा । **(Q.No. 7, Page No. 30, Bit No. 5)**
पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते ।।

ii) एवमाश्रमविरुद्धवृत्तिना संयमः किमिति जन्मतस्त्वया । **(Q.No. 7, Page No. 31, Bit No. 7)**
सत्त्वसंश्रय सुखोऽपि दूष्यते कृष्णसर्पशिशुनेव चन्दनः ।।

iii) भवनेषु रसाधिकेषु पूर्वं क्षितिरक्षार्थमुशन्ति ये निवासम् । **(Q.No. 7, Page No. 32, Bit No. 8)**
नियतैकयतिव्रतानि पश्चात्तरुमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् ।।

iv) स्मृतिभिन्नमोहतमसो दिष्ट्या प्रमुखे स्थितासि मे सुमुखि । **(Q.No. 7, Page No. 35, Bit No. 10)**
उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणी योगम् ।।

8. प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः इति पाठ्यांशस्य निबन्धं लिखत। **(Q.No. 4, Page No. 54)**

(अथवा)

विक्रमादित्यसभायां कविभिः पण्डितैश्च कृतं कवितावैभवम् विवृणुत? **(Q.No. 8, Page No. 49)**

9. पाठ्यभागमनुसृत्य रामदासस्य कथां विवृणुत? **(Q.No. 1, Page No. 62)**

(अथवा)

''शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम्'' इति पाठ्यभागस्य इतिवृतं विशदयत. **(Q.No. 9, Page No. 59)**

10. द्वयोः शब्दौ सर्वासु विभक्तिषु लिखत ।

i) मरुत **(Q.No. 10, Page No. 66, Bit No. 3)**

ii) वाक् **(Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 2)**

iii) भगवत् **(Q.No. 10, Page No. 66, Bit No. 4)**

iv) राजन् **(Q.No. 10, Page No. 67, Bit No. 6)**

FACULTIES OF ARTS, COMMERCE, SCIENCE, MANAGEMENT AND SOCIAL SCIENCE

B.A., B.Com., B.B.A., B.Sc. and B.S.W

II Year III Semester (CBCS) Examination

Model Paper - III

SANSKRIT

(Second Language)

Time : 3 Hours Max. Marks : 80

PART - A ("अ" विभागः) 4 × 5 = 20

Write any **FOUR** out of **SIX** questions. No internal choices

ANSWERS

चार प्रश्नाः समाधेयाः ।

1. अनुवादः श्लोकस्य भाषान्तरीकरणम् कुरुत ।

   यस्य ज्ञानदयासिन्धोरगाधस्यानघा गुणाः । **(Q.No. 1, Page No. 6, Bit No. 5)**

   सेव्यता मक्षयो धीरा सश्रियै चामृताय च ॥

2. ससन्दर्भ व्याख्यात ।

   आस्तां तावतसर्वमेवेदम्, अपनयतु नः कुतूहलम् । **(Q.No. 2, Page No. 13, Bit No. 4)**

3. लिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्याभिजानीत ।

   i) जलमुचोः **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 1)**

   ii) भगवन्तः **(Q.No. 10, Page No. 66, Bit No. 4)**

   iii) विदुषः **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 9)**

   iv) मनः **(Q.No. 10, Page No. 69, Bit No. 10)**

   v) वाचः **(Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 2)**

4. ससन्दर्भ व्याख्यात ।

   अभूमिरियमविनयस्य । को नु खल्वेष निषिध्यते । **(Q.No. 4, Page No. 20, Bit No. 4)**

5. एक लघु निबंध प्रश्न ।

   सन्निधानं सूर्यनारायण शाश्त्री । **(Q.No. 6, Page No. 24)**

6. लिङ्गविभक्तिवचनानि प्रत्याभिजानीत ।

   i) विदुषा **(Q.No. 3, Page No. 18, Bit No. 9)**

   ii) गुणिनः **(Q.No. 10, Page No. 68, Bit No. 7)**

   iii) मनसाम् **(Q.No. 10, Page No. 69, Bit No. 10)**

   iv) मरुतौ **(Q.No. 10, Page No. 66, Bit No. 3)**

   v) वाक् **(Q.No. 10, Page No. 65, Bit No. 2)**

SECTION-B (''आ'' विभागः) 4 ×15 =60

सर्वेप्रश्नाः समाधेयाः ।

7. द्वयोः श्लाकयोः प्रतिपदार्थं तात्पर्यञ्च लिखत ।

   i) एवमाश्रमविरुद्धवृत्तिना संयमः किमिति जन्मतस्त्वया । **(Q.No. 7, Page No. 31, Bit No. 7)**
   सत्त्वसंश्रय सुखोऽपि दूष्यते कृष्णसर्पशिशुनेव चन्दनः ॥

   ii) मनोरथाय नाशंसे किं बाहो स्पन्दसे वृथा । **(Q.No. 7, Page No. 30, Bit No. 5)**
   पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते ॥

   iii) आखण्डलसमो भर्ता जयन्तप्रतिमः सुतः । **(Q.No. 7, Page No. 39, Bit No. 13)**
   आशीरन्या न ते योग्या पौलोमीसदृशी भव ॥

   iv) भवनेषु रसाधिकेषु पूर्वं क्षितिरक्षार्थमुशन्ति ये निवासम् । **(Q.No. 7, Page No. 32, Bit No. 8)**
   नियतैकयतिव्रतानि पश्चात्तरुमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् ॥

8. प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः इति पाठ्यांशस्य निबन्धं लिखत। **(Q.No. 4, Page No. 54)**

   (अथवा)

   विक्रमादित्यसभायां कविभिः पण्डितैश्च कृतं कवितावैभवम् विवृणुत? **(Q.No. 8, Page No. 49)**

9. पाठ्यभागमनुसृत्य रामदासस्य कथां विवृणुत? **(Q.No. 1, Page No. 62)**

   (अथवा)

   ''शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम्'' इति पाठ्यभागस्य इतिवृतं विशदयत. **(Q.No. 9, Page No. 59)**

10. द्वयोः शब्दौ सर्वासु विभक्तिषु लिखत ।

   i) मरुत **(Q.No. 10, Page No. 66, Bit No. 3)**

   ii) वाक् **(Q.No. 10, Page No. 68, Bit No. 8)**

   iii) भगवत् **(Q.No. 10, Page No. 69, Bit No. 11)**

   iv) राजन् **(Q.No. 10, Page No. 67, Bit No. 7)**